

HUMAK®

Ikääntyneet helsinkiläiset kulttuurin harrastajina

Tuloksia Armas-hankkeesta

Kristina Tilev (toim.)

HUMANISTINEN AMMATTIKORKEAKOULU

Ikääntyneet helsinkiläiset kulttuurin harrastajina

Tuloksia Armas-hankkeesta

Kristina Tilev (toim.)

Kristina Tilev (toim.)
Ikääntyneet helsinkiläiset kulttuurin harrastajina
Tuloksia Armas-hankkeesta

ISBN 978-952-456-420-5
ISSN 2343-0664 (painettu)
ISSN 2343-0672 (verkkojulkaisu)

Humanistinen ammattikorkeakoulu julkaisuja, 143.
© Humanistinen ammattikorkeakoulu 2022, Helsinki

Taitto: Emilia Reponen

Sisällys

Arto Lindholm ja Kristina Tilev

1 Johdanto	5
1.1 Taustaa.....	5
1.2 Taiteen ja kulttuurin saavutettavuus ja ikääntyneiden tarpeiden tunnistaminen	6
1.3 Tutkimuksen tavoitteet, tutkimuskysymykset ja aineistot.....	7

Kristina Tilev

2 Ikääntyneet helsinkiläisten kulttuuri- ja vapaa-ajan palveluiden käyttäjinä - kyselytutkimuksen tuloksia	9
2.1 Kyselytutkimuksen toteuttaminen	9
2.2 Tulokset	10
2.2.1 Taustatiedot ja vastaajakadon tarkastelua.....	10
2.2.2 Harrastukset ja kiinnostuksen kohteet	12
2.2.3 Fyysisiin kulttuuri- ja vapaa-ajan palveluihin osallistuminen ja osallistumisen esteet.....	14
2.2.4 Digitaalisiin kulttuuri- ja vapaa-ajan tapahtumiin osallistuminen	17
2.2.5 Ikääntyneiden toiveet sekä halukkuus osallistua tapahtumien tuottamiseen.....	19
2.3 Yhteenvetoa.....	22

Heidi Odell

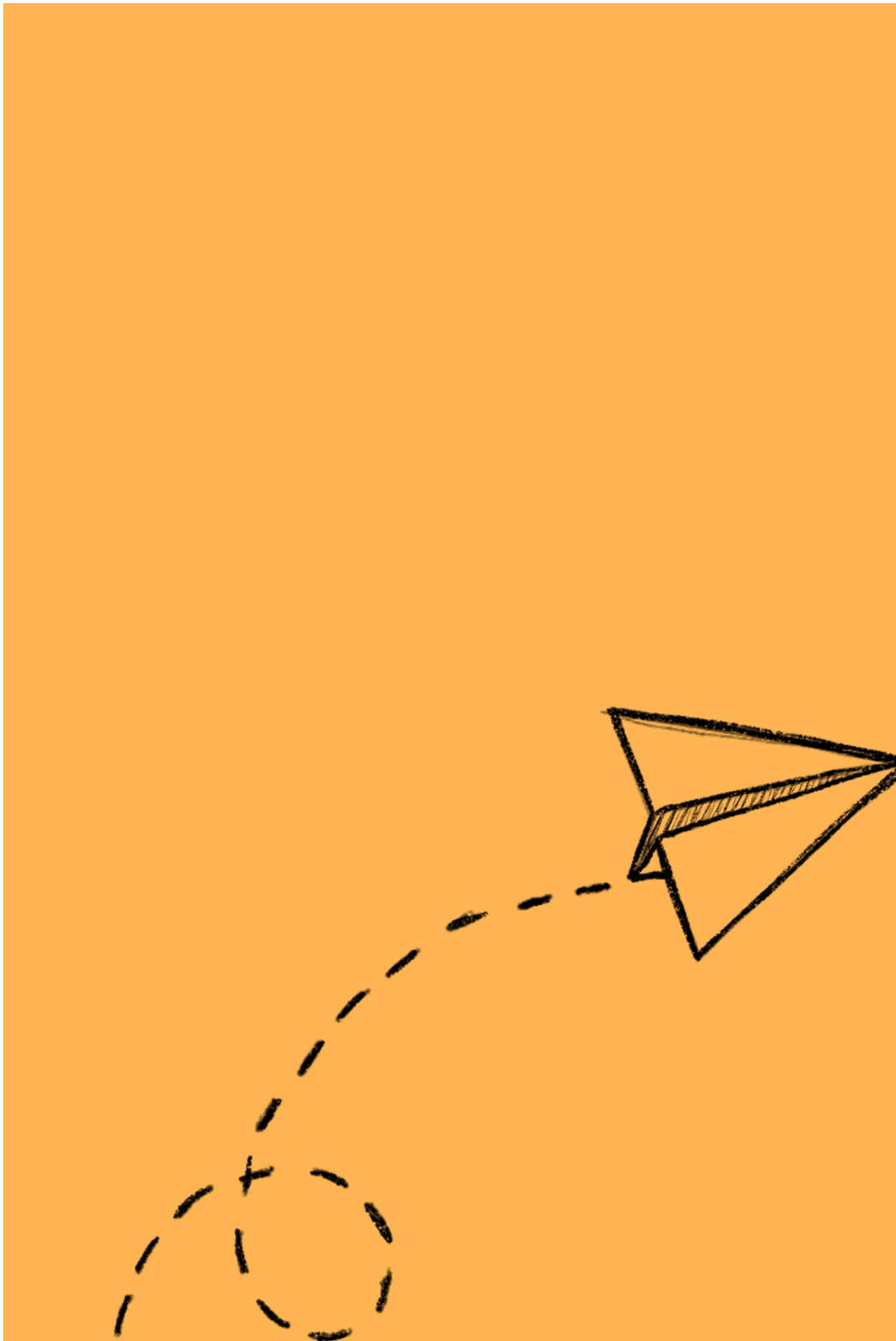
3 Kulttuuri- ja vapaa-ajan palveluiden käyttöä estäviä ja edistäviä tekijöitä: havaintoja kyselytutkimuksen avoimista vastauksista	25
3.1 Palvelujen käyttöä ehkäisevät tekijät.....	25
3.1.1 Resurssien puute	25
3.1.2 Heikentynyt toimintakyky	27
3.1.3 Digihkakuvat, huolet	27
3.2 Palvelujen käyttöä edistävät tekijät.....	28
3.2.1 Hyvät resurssit.....	28
3.2.2 Hyvä toimintakyky.....	29

Iida Puska, Katri Salomäenpää ja Terhi Tommila

4 Ikääntyneiden helsinkiläisten kokemuksia kulttuuriin osallistumisesta – havaintoja haastattelututkimuksesta	31
4.1 Haastattelututkimuksen toteuttaminen	31
4.2 Tulokset	32
4.2.1 Kulttuuri elämyksenä: mieltymykset merkitsevät	33
4.2.2 Kulttuuri sosiaalisuuden muotona.....	34
4.2.3 Kulttuurin saavutettavuus ja osallistumisen esteet	35
4.2.4 Kulttuuri hyvinvoinnin osatekijänä ja osallisuuden muotona	36
4.2.5 Mitä helsinkiläiset ikäihmiset toivovat?	38
4.3 Yhteenvetoa.....	38

Kristina Tilev ja Heidi Odell

5 Johtopäätöksiä – kulttuuri osana ikäihmisten arjen elämyksiä ja hyvinvointia	41
5.1 Mitä kulttuurin harrastaminen merkitsee ikäikäille?.....	42
5.2 Miten edistää helsinkiläisten ikäihmisten kulttuuriin osallistumista?	46
Lähteet	49

1 Johdanto

Arto Lindholm

Kristina Tilev

1.1 Taustaa

Suomen väestö ikääntyy nopeasti. Maassamme on ollut vuoden 2012 heinäkuusta lähtien miljoona yli 65-vuotiasta ihmistä. Myös yli 90-vuotiaiden osuus väestöstä kasvaa rivakasti. 1970-luvulla Suomessa oli vain kolmisen tuhatta yli 90-vuotiasta, mutta nyt heitä on jo 50 000 ja ennusteiden mukaan vuonna 2065 peräti 190 000. Satavuotiaitakin on pian tuhat. Väestön ikääntyminen vaikuttaa siihen, että toimintakyky on alentunut merkittäväällä osalla suomalaisista. Esimerkiksi dementoituneita suomalaisia on jo 190 000, ja luku on kasvussa. Toisaalta suomalaiset elävät terveinä yhä pidempään: monet 80–90-vuotiaat harrastavat aktiivisesti muun muassa kulttuuria ja liikuntaa. (Terveyskylä 2019; Tilastokeskus 2022.)

Helsingissä 65 vuotta täyttäneiden määrä on kasvanut tämän vuosituhannen alusta 53 prosenttia, kun kaupungin koko väestön määrä on samalla ajanjaksolla kasvanut noin 18 prosenttia. Ikääntyneiden osuus helsinkiläisistä onkin noussut vuodesta 2000 vuoteen 2020 mennessä 13 prosentista 17 prosenttiin. Sen ennustetaan nousevan yli 21 prosenttiin vuoden 2049 loppuun mennessä. Vaikka ikärakenteen vanheneminen on Helsingissä koko maahan verrattuna suhteellisen maltillista ja esimerkiksi vanhushuoltosuhte koko maan keskiarvoa matalampi, kasvava ikäihmisten joukko on silti palveluiden tuottamisen ja kohdentamisen näkökulmasta tärkeä tekijä. (Helsingin kaupunki 2021.)

Väestön ikääntymisen vuoksi kysymykset taiteen ja kulttuurin hyvinvointivaikutuksista ovat tulleet yhä tärkeämmiksi. Kulttuuripalveluiden käyttö ja kulttuurinen harrastustoiminta ovat yhteydessä hyväksi koettuun terveydentilaan ja hyvään elämänlaatuun. Erityisesti kulttuuriharrastukset ehkäisevät masennusta ja muita mielenterveyden ongelmia. Taiteen kuluttaminen lisää ikääntyneiden ihmisten resilienssiä ja kognitiivista aivotoimintaa. Teatterissa ja muissa taidelaitoksissa käyminen säännöllisesti korkeallakin iällä edistää kognitiivisia kykyjä ja alentaa dementian riskiä. Taiteen positiiviset terveysvaikutukset voivat olla myös fyysisiä: esimerkiksi vanhuuden haurastumisen on havaittu vähenevän teatteri- ja taidelaitoskävijöillä. (Houni, Turpeinen & Vuoristo 2020, 18, 54.) Tutkimukset osoittavat myös kulttuurisen aktiivisuuden ja eliniän odotteen välisen vahvan yhteyden (Hyypä, Mäki, Alanen, Impivaara & Aromaa 2008).

Vaikka suorien syy-seuraussuhteiden osoittaminen on haastavaa, tutkimusten valtavirta on päätenyt kulttuuriharrastusten ja osallistumisen tuottamiin myönteisiin vaikutuksiin hyvinvoinnille. Kuitenkin samalla myös hyvä terveys voi olla edellytys rikkaalle kulttuurielämälle.

Kulttuuriaktiiviteetit eivät välttämättä aina määritä terveystilannetta, vaan aktiiviteetit sopeutetaan terveystilanteen mukaan. Esimerkiksi teatterissa käyntien väheneminen korvataan lisäämällä kirjojen lukemista. Tilastojen valossa suomalaiset ikäihmiset näyttävät ottaneen yhä laajemmin taide- ja kulttuuriharrastukset omikseen. (Liikanen 2011, 24.) Myös taiteen ja kulttuurin julkisen rahoituksen perustelevaaminen on entistä tiukemmin nivoutunut hyvinvoinnin käsitteeseen (Aholainen 2019, 172).

Taidetoimijat kokevat yleensä, että ikääntyneiden ryhmien vetäminen on hyvin palkitsevaa. Ikääntyneiden hyvinvoinnin kannalta ensiarvoisen tärkeää on yhdessä oleminen ja tekeminen. Tärkeää on, että jokaiselle löytyy sellaista tekemistä, joka sopii heille itselleen ja kiinnostaa heitä itseään. Mielekkäät, osallistavat toiminnot tulisi suunnitella yhdessä ikääntyneiden kanssa. Liian usein toiminta on ylhäältä käsin johdettua, eikä ikäihmisten oma ääni pääse esiin. Tutkimuksen keinoin voidaan kartoittaa ikäihmisten toiveita ja tarpeita kokonaisuutena, mutta se ei poista toiminnan sisältöjen yhteissuunnittelun tarvetta osallistujien kanssa. (Brandy 2013, 10.)

1.2 Taiteen ja kulttuurin saavutettavuus ja ikääntyneiden tarpeiden tunnistaminen

Ikäihmiset toki käyttävät monia taide- ja kulttuuripalveluita enemmän kuin nuoremmat ikäpolvet. Yleisötutkimukset osoittavat, että vierailijoiden keskimääräinen ikä on monissa taidelaitoksissa yli 60 vuotta (Lindholm 2015, 27). Tämä ei poista sitä, että kulttuuripalvelujen tulee olla saavutettavia kaikenikäisille ja olla kaikkien ulottuvilla. Kaikista suomalaisista jopa joka kolmannella on vaikeuksia käydä kulttuuri- ja taide-elämyksissä kuulemiseen, näkemiseen tai liikkumiseen liittyvien esteiden vuoksi – ikäihmisistä tietenkin paljon suuremmalla osalla. (Kulttuuria kaikille 2022.) Saavutettavassa kulttuurikohteessa kaikkia yleisöjä palvelemaan hyvin. Saavutettavuudella edistetään kansalaisten yhdenvertaista osallisuutta eli inklusiota (OKM 2014, 15). Hyvä saavutettavuus ei ole pelkästään taidelaitosten hyvän tahdon varassa, vaan kansalaisten yhtäläiset oikeudet kulttuuripalveluihin turvataan muun muassa kuntien kulttuurilaissa.

Ikääntyneiden oikeutta taiteeseen ja kulttuuriin osallistumiseen voidaan perustella myös oppimisen näkökulmasta (Laes & Rautiainen 2018). Taide- ja kulttuuritoimintaan osallistumisesta kumpuaa merkityksellisiä kokemuksia, jotka ohjaavat ihmistä panostamaan voimavarojaan valitsemiinsa asioihin, jotka puolestaan osaltaan edistävät terveyttä ja hyvinvointia. Kokemukset ihmisenä kasvusta, uusista identiteeteistä ja merkityksellisyyden tunteista nousevat tällöin päällimmäisiksi. Tästä näkökulmasta katsottuna ikäihmiset tulee nähdä ensisijaisesti aktiivisina kansatoimijoina palveluiden kehittämisessä. Kulttuuriin osallistuminen ja taidekasvatus voivat tarjota uusia tapoja edistää mielekkyyden ja merkityksellisyyden tunnetta myöhemmässä elämänvaiheessa. Elinikäisen oppimisen näkökulma ottaa huomioon yksilölliset kiinnostuksen kohteet ja kehittymisen tarpeet sekä loiventaa esimerkiksi työelämästä eläkkeelle tapahtuvaa siirtymää. (Mt.)

Keinoja parantaa kulttuurin saavutettavuutta ikäihmisille on lukuisia. Lähes kaikkien suurten taidelaitosten yleisötyössä on jollakin tavalla huomioitu ikäihmisten erityistarpeet. Esimerkiksi Helsingissä ikääntynyt voi tilata kulttuurikaverin, jos kulttuuritapahtumaan lähteminen

yksin on ikävää tai vaikeaa. Erityisiä ikääntyneille suunnattuja kulttuuripalveluja ovat järjestäneet muun muassa Helsingin kaupungin museo, Helsingin kaupunginorkesteri ja kaupunginkirjastot sekä tietenkin tämän tutkimuksen yhteistyökumppani Armas-festivaali eli valtakunnallinen ikääntymistä juhliiva tapahtumasarja. Kulttuurin saavutettavuutta on pyritty parantamaan myös kehittämällä digitaalisia palveluita sellaisille asiakkaille, jotka muuten ovat estyneet käyttämästä erilaisia kulttuuripalveluita. Ongelmana kuitenkin on ollut, että läheskään kaikki ikääntyneet eivät ole kokeneet digitaalisia palveluita miellyttäväksi – on jopa puhuttu ikääntyneiden teknofobiasta. Uusien teknisten hienouksien käyttöönotto vaatiikin paljon opastusta, ja monien ikääntyneiden on vaikea päästä irti teknofobiasta. (Ks. Nyqvist 2018.)

Nykyaikainen tapa ajatella toiminnan kehittämistä perustuu siihen, että osalliset pääsevät itse mukaan heille tarkoitettujen palveluiden kehittämiseen. Ikäihmisten oma ääni on jäänyt turhan vähäiseksi hyvinvointia tukevien kulttuuripalveluiden ja -tapahtumien suunnittelussa. Yhteissuunnittelun tueksi tarvitaan sellaista tietoa, joka voidaan kvantitatiivisen tutkimuksen keinoin yleistää luotettavasti kaikkiin helsinkiläisiin iäkkäisiin ihmisiin. Tämä tieto auttaa taidelaitoksia kehittämään digitaalisia kulttuuripalveluita ja alueellista taidetoimintaa vastaamaan ikäihmisten tarpeita sekä tarjoamaan erilaisia osallistumismahdollisuuksia ikääntyneille ihmisille. Mahdollisimman monipuolisten osallistumismahdollisuuksien tarjoaminen on keskeinen keino lisätä ikäihmisten osallisuutta ja hyvinvointia. Ikäihmisten määrä on kasvussa, ja sen myötä myös erilaisten ikääntyneille kohdennettujen kulttuuripalvelujen kysyntä kasvaa jatkuvasti.

1.3 Tutkimuksen tavoitteet, tutkimuskysymykset ja aineistot

Tämä tutkimus on osa Armas – ikääntymistä juhlistamassa -hanketta, ja se on toteutettu yhteistyössä Koy Kaapelitalon kanssa. Tutkimusta on rahoittanut Helsingin kaupunki. Armas on valtakunnallinen ikääntymistä juhlistava festivaali, joka vietti vuonna 2021 viisivuotisjuhlaansa. Humanistisen ammattikorkeakoulun toteuttaman tutkimuksen tavoitteena on kerätä ja tuottaa tietoa ikääntyneistä helsinkiläisistä kulttuurin harrastajina sekä heidän taide- ja kulttuuripalveluihin liittyvistä toiveistaan ja tarpeistaan. Taidetoimijat ovat yleensä vahvasti motivoituneita tuottamaan laadukkaita ja saavutettavia kulttuuripalveluita (ks. Lindholm & Päiviö-Häkämies 2020), mutta ikäihmisten oma ääni on jäänyt vähäiseksi hyvinvointia tukevien kulttuuripalveluiden ja -tapahtumien suunnittelussa. Eniten tarvitaan sellaista tietoa, joka voidaan kvantitatiivisen tutkimuksen keinoin yleistää luotettavasti kaikkiin helsinkiläisiin iäkkäisiin ihmisiin.

Tutkimuksessa pyritään tuottamaan kulttuuri- ja taidelaitosten käyttöön näkökulmia, jotka auttavat niitä kehittämään niin alueellisia kuin digitaalisia kulttuuripalveluita ja tarjoamaan erilaisia osallistumismahdollisuuksia ikääntyneille ihmisille. Kulttuuriin ja taiteeseen osallistumista on tutkittu melko paljon (esim. Heikkilä 2015; Purhonen ym. 2014; Lindholm 2011; Alasuutari 2009). Myös taiteeseen osallistumisen merkittävät hyvinvointivaikutukset on todistettu monissa tutkimuksissa (Lehikoinen & Vanhanen 2017). Sen sijaan iäkkäiden ihmisten osallistumisesta taiteeseen ja kulttuuriin tiedämme vain vähän – ja erityisen vähän osallisuudesta digitaalisiin kulttuuripalveluihin. Käsillä olevan tutkimuksen tavoitteena onkin tuoda ikäihmisten oma ääni kuuluvaksi ja sitä kautta paikantaa keinoja ja käytäntöjä,

joilla ikääntynyttä väestöä voitaisiin palvella entistä paremmin. Tavoitteena on saada kattavaa tietoa helsinkiläisten ikäihmisten harrastustottumuksista, toiveista, tarpeista ja kulttuuriin osallistumisen esteistä.

Tutkimuksessa vastataan seuraaviin kysymyksiin:

1. Miten paljon ja minkälaisiin kulttuuritapahtumiin iäkkäät helsinkiläiset osallistuvat?
2. Mitkä tekijät estävät iäkkäiden helsinkiläisten osallistumisen digitaalisiin ja fyysisiin kulttuuripalveluihin?
3. Minkälaista alueellista ja digitaalista kulttuuritarjontaa iäkkäät helsinkiläiset toivovat?
4. Miten iäkkäät helsinkiläiset haluaisivat osallistua kulttuuri- ja taidetoimijoiden toimintaan esimerkiksi vapaaehtoisena, päätöksentekijänä tai taiteen tekijänä?

Tutkimuksen aineistoina ovat 75–90-vuotiaille helsinkiläisille suunnattu postikysely sekä Armas-festivaalin kävijöiden ja helsinkiläisen palvelukeskuksen asukkaiden parissa toteutetut teemahaastattelut. Aineistot muodostavat yhdessä kokonaisuuden, jonka avulla on mahdollista saada monipuolisesti tietoa iäkkäiden helsinkiläisten kulttuurin harrastamisesta sekä toisaalta näkemystä siitä, millaiseksi kulttuuritapahtumissa käyminen koetaan ja millaisia merkityksiä kulttuuriin osallistumiselle annetaan. Tutkimuksen tulokset tuottavat näkökulmia ja eväitä kehittää Helsingin kulttuuri- ja vapaa-ajan tarjontaa entistä paremmin ikäihmisten toiveita ja tarpeita vastaavaksi ja sitä kautta heidän hyvinvointiaan ja toimintakykyään mahdollisimman hyvin tukevaksi. Seuraavissa artikkeleissa käsitellään lähemmin niitä tuloksia ja havaintoja, joita kerättyjen aineistojen pohjalta syntyi. Ensimmäinen ja toinen artikkeli tarkastelevat kyselytutkimuksen tuloksia, kolmas artikkeli taas haastatteluaiineiston pohjalta syntyneitä havaintoja. Viimeisessä artikkelissa nivotaan tutkimuksen tulokset yhteen ja tehdään johtopäätöksiä. Kirjoittajat ovat Humakin henkilöstöä sekä hankkeen toteuttamiseen osana opintojaan osallistuneita Humakin yhteisöpedagogi- ja kulttuurituotannon opiskelijoita. Haluamme kiittää lämpimästi kyselylomakkeeseen vastanneita ja haastatteluihin osallistuneita.

2 Ikääntyneet helsinkiläiset kulttuuri- ja vapaa-ajan palveluiden käyttäjinä – kyselytutkimuksen tuloksia

Kristina Tilev

2.1 Kyselytutkimuksen toteuttaminen

Kyselytutkimuksen tavoitteena oli saada määrällistä, yleistettävissä olevaa tietoa siitä, minkä verran, kuinka usein ja kenen kanssa helsinkiläiset 75–90-vuotiaat osallistuvat fyysisiin ja digitaalisiin kulttuuri- ja vapaa-ajan palveluihin. Lisäksi tavoitteena oli saada tietoa siitä, mitkä tekijät mahdollisesti estävät osallistumisen, sekä siitä, minkälaisia kulttuuri- ja vapaa-ajan palveluita iäkkäät toivoisivat ja minkälaiseen toimintaan he olisivat halukkaita osallistumaan. Tilastotarkasteluissa melko vakiintunut käytäntö on laskea ikääntyneeseen väestöön 65-vuotiaat ja sitä vanhemmat, vaikka käytännössä vanhuuseläkkeeseen oikeuttava ikä vaihtelee. Käsitteenä ikääntynyt viittaa kirjaimellisesti ikään eikä itsessään sisällä oletuksia ikääntyneen terveydentilasta tai toimintakyvystä. Ikääntyneiden joukko onkin hyvin heterogeeninen. Yhä useampi vanhuuseläkeläinen on hyväkuntoinen ja viettää aktiivista elämää (Helsingin kaupunki 2021). Tämän tutkimuksen kohderyhmäksi valittiin vuonna 2021 eli tutkimuksen toteuttamisen aikaan 75–90 vuotta täyttäneet helsinkiläiset. Rajaus tehtiin, jotta tutkimukseen saataisiin se joukko, jonka elämäntilanne on eläköitymisen jäljiltä vakiintunut ja joka on toisaalta samalla vielä aktiivisen harrastamisen iässä. Toimintakyky heikkenee voimakkaasti iän myötä, ja etenkin yli 90-vuotiaita miehiä on Helsingissä suhteellisen vähän. Vuodenvaihteessa 2020–2021 Helsingissä asui 75-vuotiaita ja sitä vanhempia lähes 65 000, eli noin joka kymmenes kaupungin asukkaista kuului tähän ikäryhmään (mt.).

Tutkimus toteutettiin postikyselynä marras-joulukuussa 2021. Kyselyn perusjoukkoon kuuluivat suomenkieliset, Helsingissä asuvat 75–90-vuotiaat, joista poimittiin Digi- ja väestötietoviraston järjestelmästä 1 200 hengen satunnaisotos. Kyselylomakkeeseen sisällytettiin saatekirjeen lisäksi viisi taustatietokysymystä, yhdeksän monivalintakysymyssarjaa sekä yksi avoin kysymys, johon vastaajalla oli mahdollisuus kirjoittaa vapaamuotoisesti kulttuuri- ja vapaa-ajan palveluihin osallistumisestaan ja niihin liittyvistä toiveistaan.

Kulttuuripalveluiden lisäksi lomakkeessa kysyttiin muiden vapaa-ajan palveluiden (kuten liikunta ja urheilu) hyödyntämisestä. Tällä pyrittiin herättämään myös sellaisten kiinnostus, jotka eivät miellä itseään ”perinteisen” kulttuurin ja taiteen harrastajaksi. Tutkimusten mukaan heikoimmassa asemassa olevat ryhmät ovat passiivisimpia kulttuurin kuluttajia, mikä puolestaan heijastuu herkästi korkeana kynnyksenä vastata kyselyihin. Siinä missä aktiivisten

profiili tunnetaan suhteellisen hyvin, kulttuurielämään osallistumattomat ovat usein hahmotomampi ryhmä. Heidän tavoittamisensa ja mielipiteidensä esiin saaminen olisi ensiarvoisen tärkeää (Heikkilä 2015). Kyselyyn vastaaminen oli täysin anonyymia. Määräaikaan mennessä lomakkeita palautui 428, jolloin kyselyn vastausprosentiksi muodostui 35,6. Vastaukset tarkastellaan lähemmin tutkimustuloksia käsittelevässä luvussa.

Kyselyaineisto siirrettiin SPSS-tilasto-ohjelmaan, minkä jälkeen aloitettiin analyysi tarkastelemalla suoria jakaumia. Sen jälkeen jakaumia selitettiin taustatekijöillä (sukupuoli, ikä, koulutus, asumismuoto, asuinalue) ja muilla tutkimuskysymysten kannalta relevanteilla muuttujilla. Seuraavassa tuloksia tarkastellaan kuvaamalla ensin kohderyhmä taustatietojen valossa. Tämän jälkeen esitetään kulttuurin harrastamista ja tapahtumiin osallistumista kuvaavat tiedot sekä näiden välisiä riippuvuuksia. Lopuksi nivotaan saadut tulokset yhteen, vastataan tutkimuskysymyksiin ja tehdään johtopäätöksiä.

2.2 Tulokset

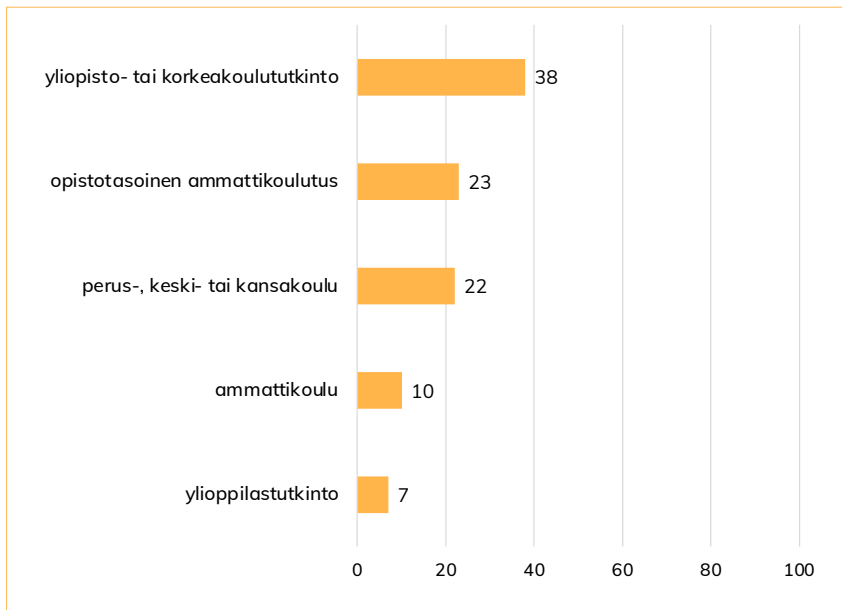
2.2.1 Taustatiedot ja vastaajakadon tarkastelua

Kyselyyn vastanneista 267 (62 %) oli naisia, 154 (36 %) miehiä ja 7 (2 %) sellaisia, jotka eivät halunneet kertoa sukupuoltaan. Tilastokeskuksen mukaan vuoden 2020 alussa 65 vuotta täyttäneistä helsinkiläisistä 60 prosenttia oli naisia. Naisten osuus on sitä suurempi, mitä vanhemmasta ikäryhmästä on kyse. 85 vuotta täyttäneistä naisia oli jo 72 prosenttia (Helsingin kaupunki 2021). Tältä osin tutkimukseen osallistuneet edustivat melko pitkälti otosta, eli naiset ja miehet vastasivat kyselyyn yhtä aktiivisesti.

Vastaajien keskimääräinen ikä oli 80 vuotta molempien sukupuolten osalta. Joka toinen (51 %) vastaaja oli iältään 75–79-vuotias, kolmannes (31 %) kuului 80–84-vuotiaiden ja vajaa viidennes (18 %) puolestaan 85–90-vuotiaiden ikäryhmään. Suhteutettuna heidän määräänsä helsinkiläisessä väestössä vastaajat edustavat melko hyvin otosta myös tältä osin. Kyselyyn vastanneista viidennes oli suorittanut perusasteen koulutuksen. Korkea-asteen koulutus oli puolestaan kahdella viidestä vastaajasta (kuvio 1).

Tilastokeskuksen mukaan ikääntyneillä helsinkiläisillä on keskimäärin korkea koulutustaso. 65 vuotta täyttäneillä on perusasteen jälkeinen tutkinto selvästi useammin kuin samankäisillä koko maassa keskimäärin. Ikääntyneen väestön koulutustaso on jatkuvasti noussut: vuonna 2019 perusasteen jälkeisen tutkinnon oli suorittanut jo noin kaksi kolmesta (67 %) 65 vuotta täyttäneestä helsinkiläisestä, kun vielä 2000-luvun alkupuolella osuus oli vain 40 prosenttia. Myös suoritettujen tutkintojen taso on ikääntyneillä keskimäärin korkeampi Helsingissä kuin koko maassa. 65 vuotta täyttäneistä helsinkiläisistä korkea-asteen tutkinnon suorittaneita oli 42 prosenttia, kun koko maassa vastaava osuus oli 26 prosenttia vuonna 2019 (Helsingin kaupunki 2021). Näiden tietojen valossa tämän tutkimuksen vastaajajoukko, 75–90-vuotiaat, oli jonkin verran koulutetumpaa kuin otokseen kuuluvat.

Vastaajista reilu puolet (52 %) asui puolison kanssa, yksin asuvia oli puolestaan 42 prosenttia vastaajista. Muun aikuisen kanssa (3 %) tai seniori- (2 %), palvelu- tai hoivakodissa (1 %) asui vain pieni osa vastaajista. Naisista huomattavasti useampi (55 %) asui yksin miehiin (20 %) verrattuna, joista puolestaan kaksi kolmesta (76 %) asui yhdessä puolison kanssa. Kotona asuvia oli vastaajissa hiukan enemmän kuin perusjoukkoon kuuluvissa, joista 75–84-

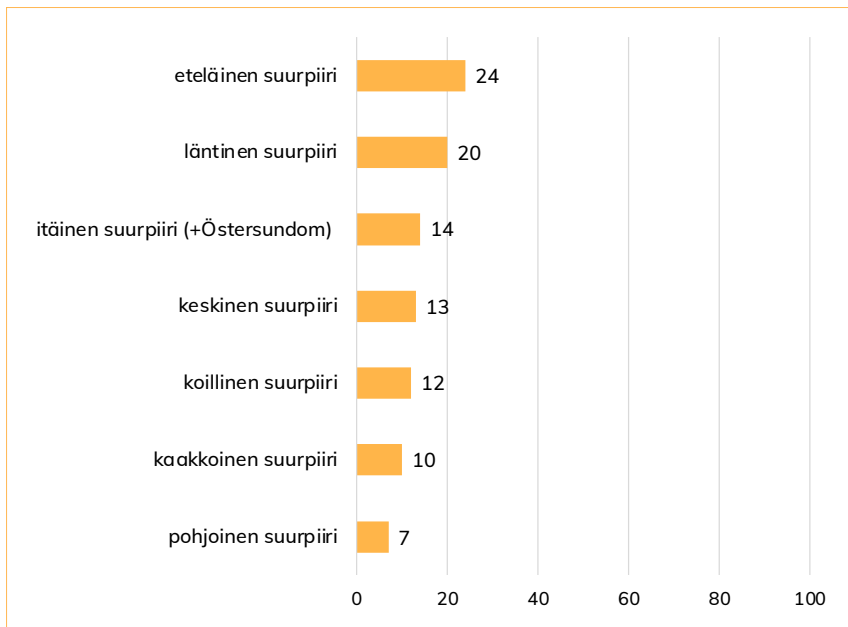

Kuvio 1.
Vastaajien koulutustausta, % (n=422)

vuotiaista 4 prosenttia ja 85 vuotta täyttäneistä 16 prosenttia oli vuoden 2019 lopulla joko tehostetun palveluasumisen piirissä tai laitoshoidossa (mt.). Oli odotettua, ettei muualla kuin kotona asuvilla ollut samoja mahdollisuuksia vastata kyselyyn kuin kotona asuvilla, joiden toimintakyky on yleisesti ottaen selvästi paremmalla tasolla.

Tilastokeskuksen mukaan helsinkiläisistä ikääntyneistä lähes 60 prosenttia asuu yksin. Yksin asuvista peräti kolme neljästä on naisia. Vanhimmissa ikäryhmissä naisten osuus yksin asuvista on vieläkin suurempi: kun 65–74-vuotiaista yksin asuvista naisia on noin 70 prosenttia, 75 vuotta täyttäneistä heitä on jo lähes 80 prosenttia. Suhteessa koko 65 vuotta täyttäneeseen helsinkiläisväestöön yksin asuvia oli noin 43 prosenttia. Yksin asuvien osuudessa on myös suuria eroja alueiden välillä (mt.). Näiden tietojen valossa kyselyn vastaajat asuvat siis selvästi useammin puolison kanssa kuin ikääntyneet helsinkiläiset keskimäärin.

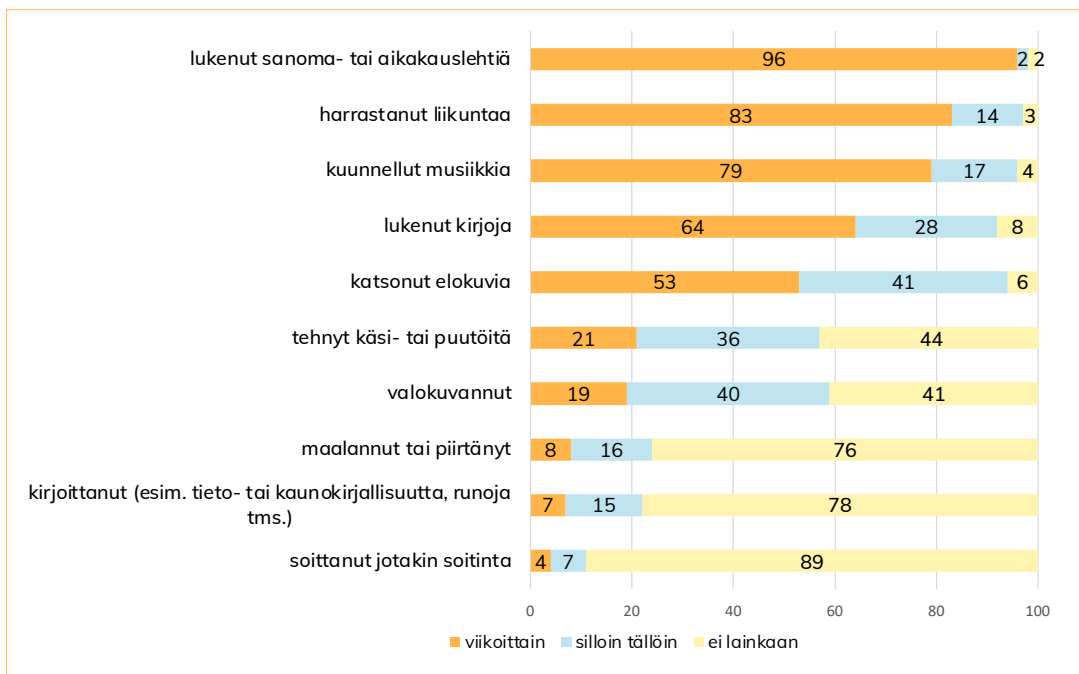
Vastaajilta tiedusteltiin, millä postinumeroalueella heidän kotiosoitteensa sijaitsee. Postinumeroalueiden perusteella muodostettiin seitsemän suurpiirin jako (Helsingin kaupunki 2020), jossa kahdeksatta suurpiiriä (Östersundom) tarkastellaan yhdessä itäisen suurpiirin kanssa. Vastaajien asuinalueen jakautuminen suurpiireittäin on esitetty kuviossa 2. Joka neljäs kyselyyn vastanneista asui eteläisessä ja joka viides läntisessä suurpiirissä. Itäisestä suurpiiristä, jossa asuu kahden ensiksi mainitun suurpiirin ohella eniten väestöä, tuli vastauksia selvästi vähemmän. Vastaajien koulutustaso ja asuinalue kytkeytyvät toisiinsa: eteläisessä ja läntisessä suurpiirissä asuu keskimääräistä koulutetumpaa väestöä, ja korkeammin koulutetut vastasivat kyselyyn aktiivisemmin kuin peruskoulutuksen saaneet.

Kuvio 2.
Vastaajien
asuinalue (%
n=406).

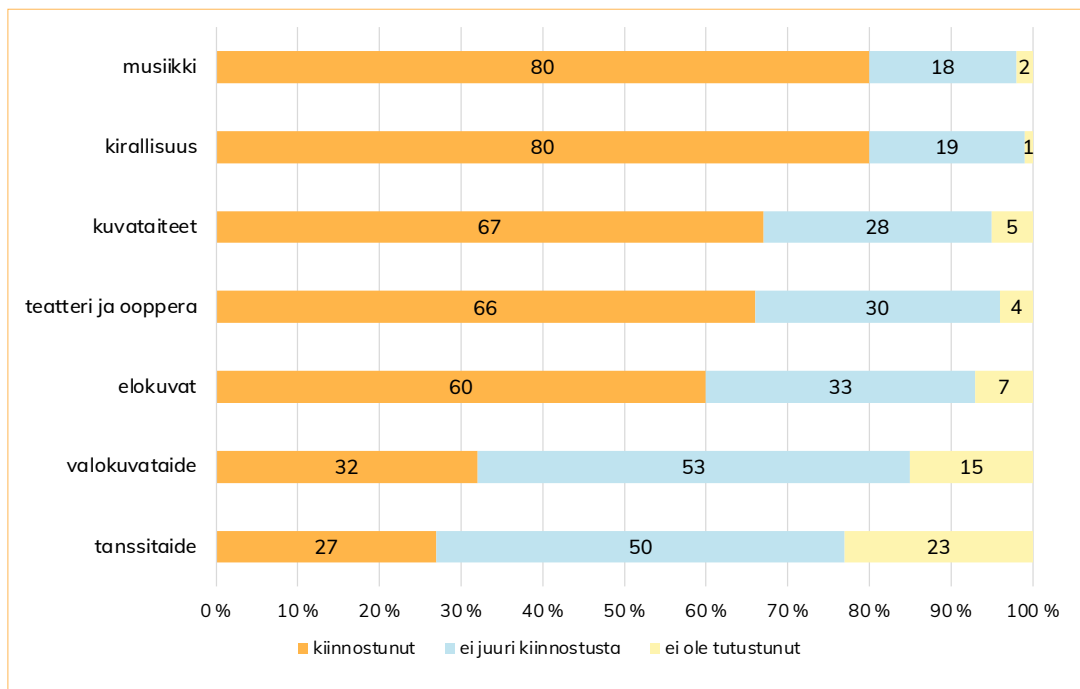
2.2.2 Harrastukset ja kiinnostuksen kohteet

Vastaajilta tiedusteltiin, miten usein he olivat harrastaneet listattuja asioita viimeisen vuoden aikana. Sanoma- ja aikakauslehtien säännöllinen, vähintään viikoittainen lukeminen kuului lähes kaikkien harrastuksiin. Liikunta kuului niin ikään valtaosan (83 %) viikoittaisiin harrastuksiin. Myös musiikin kuuntelu kuului varsin monen (79 %) säännölliseen arkeen. Kirjojen lukemista (64 %) ja elokuvien katselua (53 %) harrastettiin myös melko yleisesti viikoittain (kuvio 3).

Kuvio 3. Vastaajien harrastukset viimeisen vuoden aikana, % (n=405-420)

Taiteellisten ja kulttuuristen kiinnostuksen kohteiden kartoittamiseksi vastaajilta kysyttiin, mistä listatuista taiteen muodoista ja lajeista he ovat kiinnostuneita. Selvästi eniten kiinnostusta oli kirjallisuutta, musiikkia, teatteria ja oopperaa, elokuvia sekä kuvataiteita kohtaan. Näistä kaikista kertoi olevansa melko tai erittäin kiinnostunut reilusti yli puolet vastaajista, kirjallisuuden ja musiikin osalta näin koki neljä viidestä vastaajasta. Selvästi vähiten kiinnostusta vastaajat osoittivat tanssi- ja valokuvataidetta kohtaan (kuvio 4). Naiset olivat miehiä kiinnostuneempia kaikista mainituista taiteen muodoista. Myös koulutus on joiltakin osin yhteydessä kiinnostuksen kohteisiin: kirjallisuudesta, kuvataiteista sekä teatterista ja oopperasta olivat kiinnostuneita ennen kaikkea keskiasteen ja korkeakoulutuksen saaneet. Muiden taiteen muotojen osalta erot koulutuksen osalta eivät olleet yhtä suuret. Lisäksi vastaajat saivat kirjoittaa avoimeen kohtaan vapaasti sellaisia taiteen ja kulttuurin kiinnostuksen kohteita, joita ei ollut listatuissa vaihtoehdoissa. Mainintoja saivat puhe ja lausunta, antiikki, arkkitehtuuri ja design, klassinen baletti, sirkustaide sekä muotoilu, kuten saviyöt ja lasitaide.

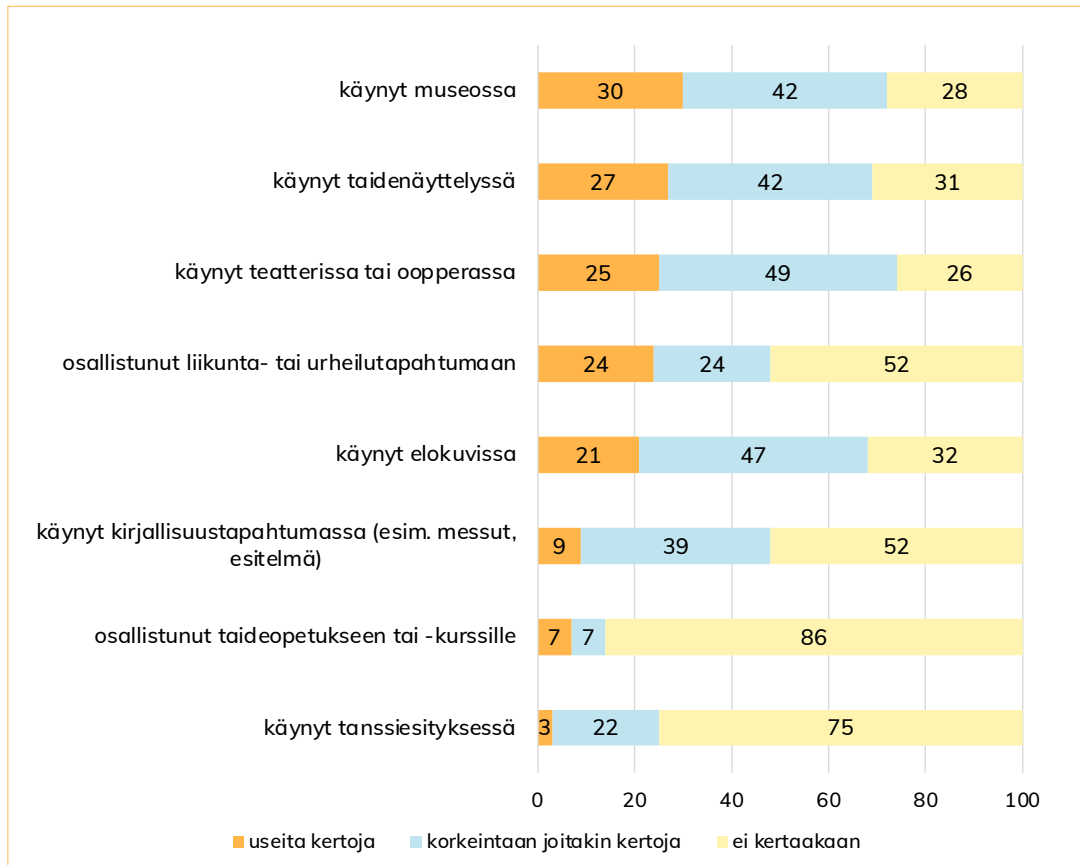

Kuvio 4. Kiinnostus taiteen eri muotoja kohtaan, % (n=405-412)

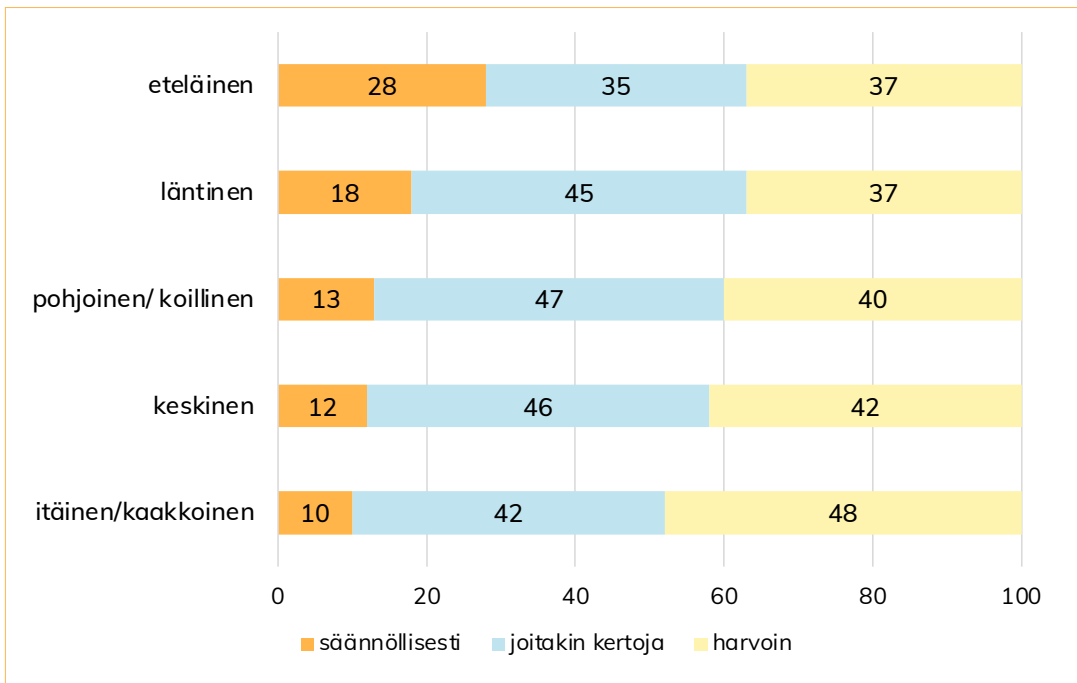
2.2.3 Fyysisiin kulttuuri- ja vapaa-ajan palveluihin osallistuminen ja osallistumisen esteet

Vastaajilta tiedusteltiin, miten usein he olivat osallistuneet listattuihin kulttuuri- ja vapaa-ajan palveluihin koronaa edeltäneen vuoden aikana. Tapahtumatyypeistä selvästi eniten, vähintään useita kertoja vuoden mittaan, oli käyty museoissa, taidenäyttelyissä, teatterissa tai oopperassa, liikunta- tai urheilutapahtumassa ja elokuvissa. Vähiten oli käyty tanssiesityksissä tai osallistuttu taideopetukseen tai -kurssille (kuvio 5). Viidennes vastaajista mainitsi osallistuneensa myös johonkin muuhun kulttuuri- tai vapaa-ajan tapahtumaan. Näissä vastauksissa mainittiin esimerkiksi jumalanpalvelukset ja muu hengellinen toiminta, eläkeläisten ja seniorien tilaisuudet, kuten yhdistysten ja palvelutalojen kerhot, pelikerhot, hyväntekeväisyystapahtumat, kielikurssit, kuorolaulu, metsästys, muistikerhot, ravintolassa syöminen, työväenopiston ja Tiedekulman luennot, poliittiset ja yhteiskunnalliset tapahtumat, purjehduskilpailut, orkesterissa soittaminen, vapaamuuraritoiminta sekä yhteiskävelyt.

Erilaisiin fyysisiin kulttuuritapahtumiin osallistumista kuvaavista muuttujista neljä – elokuvissa, teatterissa tai oopperassa, museossa ja taidenäyttelyssä käyminen – mittasi pitkälti samaa asiaa (kysymyksiin vastattu hyvin yhteneväisesti) eli sitä, kuinka aktiivisesti fyysisiin

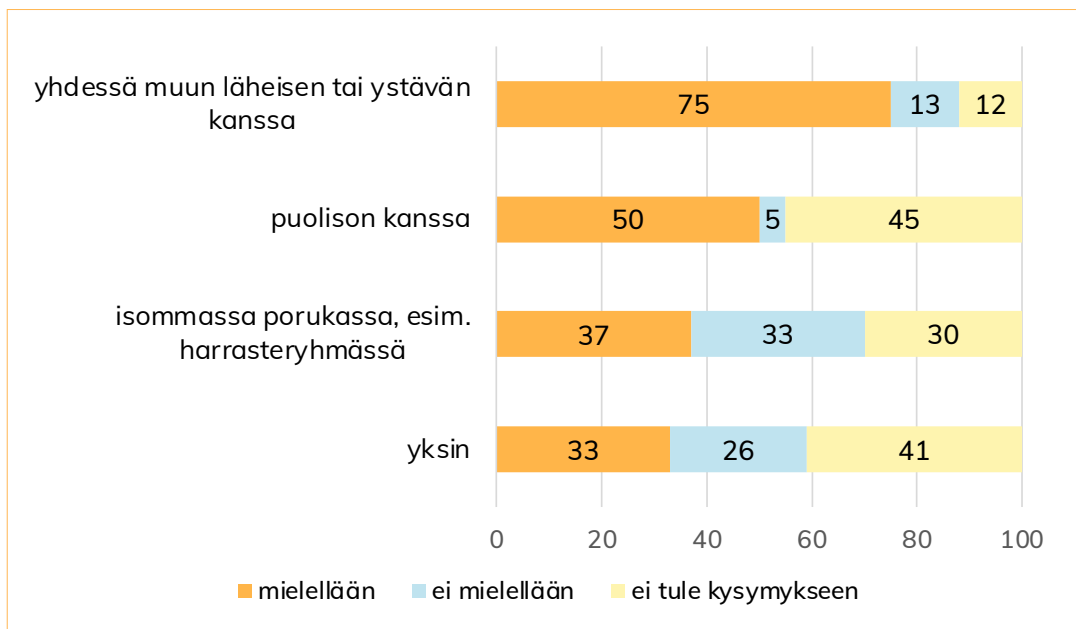
Kuvio 5. Fyysisiin kulttuuri- ja vapaa-ajantapahtumiin osallistuminen koronaa edeltäneen vuoden aikana, % (n=401-411)

Kuvio 6. Fyysisiin kulttuuritapahtumiin osallistuminen korona-aikana edeltäneen vuoden aikana asuinalueen mukaan (%; n=395).

kulttuuritapahtumiin on osallistuttu normaalioloissa eli aikana ennen pandemiaa. Näistä neljästä muuttujasta muodostettiin yleistä osallistumisen aktiivisuutta kuvaava summamuuttuja (reliabiliteettikerroin Cronbachin $\alpha = 0,86$). Tätä uutta muuttujaa tarkasteltiin suhteessa taustamuuttujiin. Ikä ja asumismuoto eivät olleet yhteydessä kulttuuritapahtumiin osallistumisen aktiivisuuden kanssa. Sen sijaan koulutus oli tilastollisesti merkitsevästi yhteydessä siihen, kuinka aktiivisesti fyysisiin kulttuuritapahtumiin oli osallistuttu: keski- ja korkea-asteen koulutuksen saaneet olivat osallistuneet selvästi useammin kuin peruskoulutuksen saaneet. Myös asuinalueiden välillä oli selvät erot: säännöllisesti kulttuuritapahtumiin osallistuneita oli muissa suurpiireissä suhteellisesti vähemmän kuin läntisessä ja eteläisessä suurpiirissä (kuvio 6). Sukupuolten välinen ero ilmeni siinä suhteessa, että miehistä joka toinen ja naisista vain kolmannes kuului ryhmään, joka oli osallistunut kulttuuritapahtumaan harvoin tai ei lainkaan korona-aikana. Säännöllisesti tapahtumissa käyvien osalta sukupuolten välillä ei ollut eroja. Naiset siis kävivät tyypillisimmin kulttuuritapahtumissa joitakin kertoja vuoden mittaan.

Vastaajilta tiedusteltiin myös sitä, kenen kanssa kulttuuri- ja vapaa-ajan tapahtumaan mieluiten osallistutaan. Kaksi kolmesta kertoi käyvänsä mielellään tapahtumissa läheisen ihmisen, kuten ystävän, kanssa. Puolison kanssa tapahtumiin osallistui mielellään joka toinen ja isomassa porukassa kaksi viidestä vastaajasta. Kolmannes kertoi lähtevänsä mielellään myös yksin kulttuuri- tai vapaa-ajan tapahtumaan. Hieman tätä suurempi osuus, eli kaksi viidestä vastaajasta koki, ettei yksin lähteminen tule omalla kohdalla kysymykseen (kuvio 7). Miehet kertoivat tyypillisimmin (73 %) puolison olevan se, jonka kanssa kulttuuri- ja vapaa-ajan tapahtumiin mieluiten osallistutaan. Naiset puolestaan näyttävät suosivan seuralaisinaan

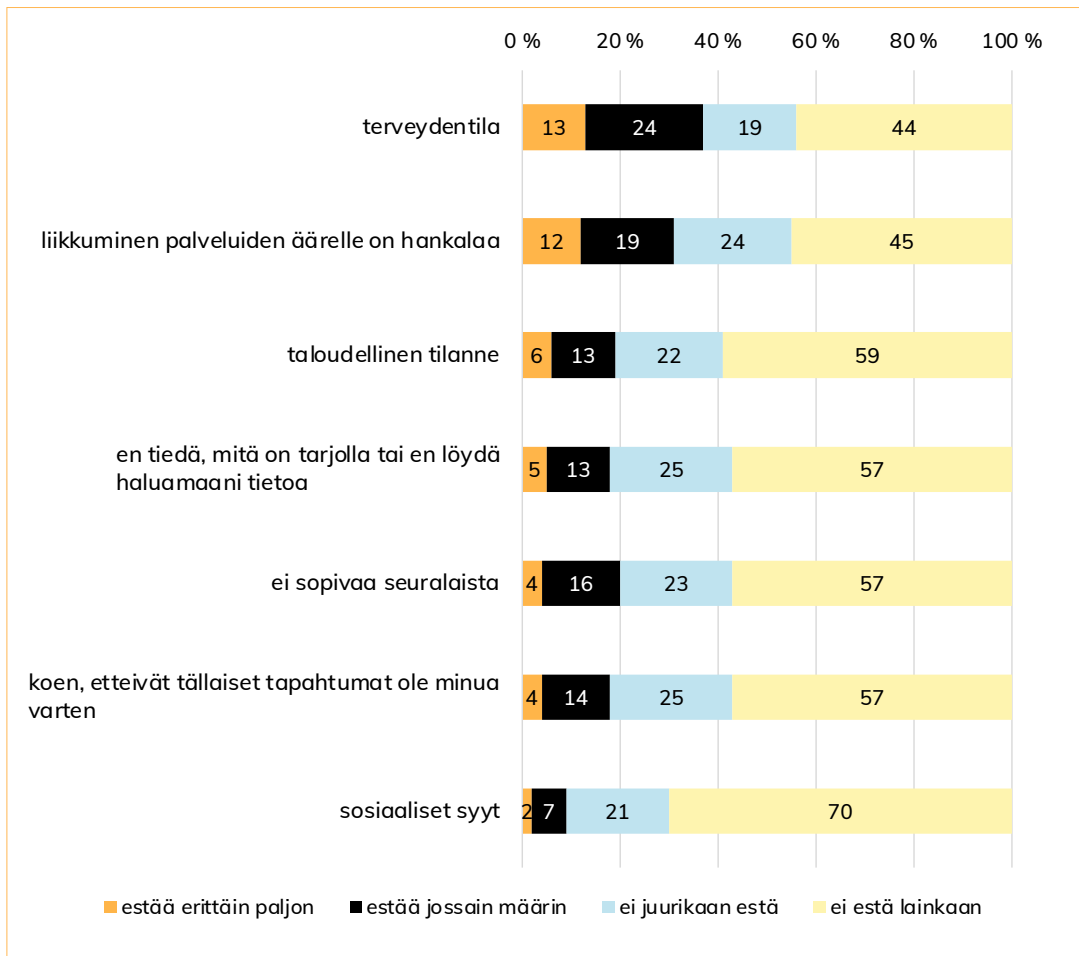

Kuvio 7. Mieluisin seuralainen kulttuuri- ja vapaa-ajan tapahtumissa (% , n=406-411).

etenkin ystäviään tai muita läheisiään: valtaosa (85 %) vastaajista ilmoitti ystävän mieluisaksi vaihtoehtoksi. Korkeakoulutuksen saaneille yksin tapahtumissa käyminen näyttäisi olevan luontevampaa kuin perusasteen koulutuksen saaneille. Korkeasti koulutetuista lähes puolet (45 %) sanoi lähtevänsä mielellään myös yksin, kun taas peruskoulutuksen saaneista samoin koki vain joka viides (18 %) vastaaja.

Kyselyssä selvitettiin myös tekijöitä, jotka estävät sellaisiin fyysisiin kulttuuri- ja vapaa-ajan tapahtumiin osallistumisen, joista muutoin oltaisiin kiinnostuneita. Vastaajia pyydettiin arvioimaan listattuja tekijöitä sen mukaan, missä määrin ne estävät tai eivät lainkaan estä osallistumista. Terveystilan koettiin tyypillisimmin estävän vähintään jossakin määrin; naisista näin koki hiukan useampi (41 %) kuin miehistä (30 %). Myös iäkkäämmät, yli 80-vuotiaat, peruskoulutuksen saaneet ja yksin asuvat kokivat terveystilan estävän tapahtumiin osallistumisen todennäköisemmin kuin muut vastaajat. Toiseksi tyypilliseksi esteeksi muodostui se, että liikkuminen palveluiden ja tapahtumien äärelle koetaan hankalaksi (kuvio 8). Etenkin naiset, yli 80-vuotiaat ja yksin asuvat näkivät liikkumisen haasteiden estävän herkästi tapahtumiin lähtemisen. Seuralaisen puuttumisen koki esteeksi vähintään jossain määrin viidennes vastaajista. Etenkin naiset, yli 80-vuotiaat ja yksin asuvat kokivat tyypillisesti seuran puutteen rajoittavaksi tekijäksi. Lisäksi taloudellinen tilanne muodosti noin joka viidennelle esteen ainakin jossakin määrin. Naiset, vähemmän koulutetut ja yksin asuvat kokivat taloudelliset rajoitteet muita useammin tekijäksi, joka estää kulttuuri- ja vapaa-ajan tapahtumiin osallistumisen. Miehistä joka neljäs (26 %) koki myös, etteivät kulttuuritapahtumat ole itselle mieleisiä tai sopivia. Naisista samoin koki huomattavasti harvempi (14 %).

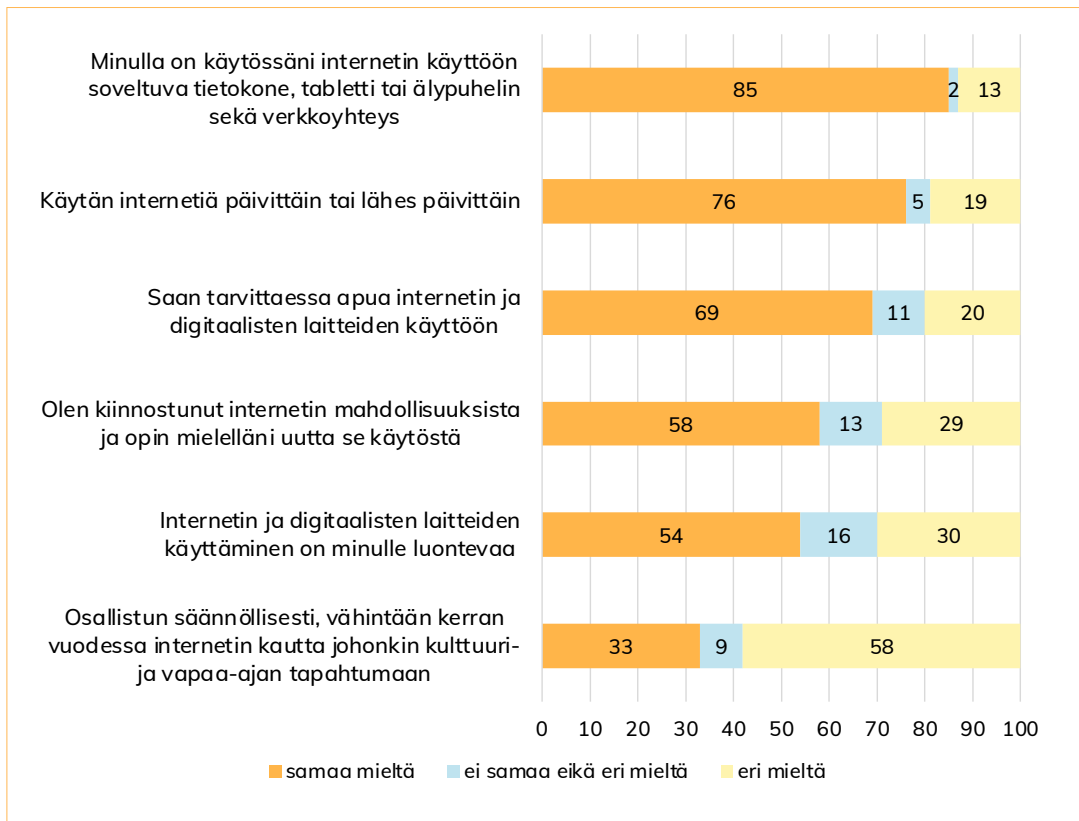

Kuvio 8. Osallistumista estävät tekijät (% , n=406-411).

Listattujen syiden ohella vastaajat saivat kirjoittaa muita esteitä tai syitä kulttuuri- ja vapaa-ajan tapahtumiin osallistumattomuudelleen. Näissä nousivat keskeisinä tekijöinä oma aloitekyvyttömyys ja saamattomuus, kiinnostuksen puute, puolison huono terveydentila tai se, ettei aika riitä. Puolison omaishoitajuus sekä hoitovastuu lastenlapsista mainittiin usein omaa ajankäyttöä ja sitä kautta tapahtumissa käymistä rajoittavaksi tekijäksi. Myös koronapandemia ja sen aiheuttamat poikkeusolot mainittiin osallistumisen esteeksi. Myös kyselylomakkeen lopussa olleissa avoimissa vastauksissa korostuivat etenkin vastaajien esiin tuomat kulttuurin harrastamista estävät ja toisaalta myös edistävät tekijät. Niitä käsitellään tarkemmin seuraavassa artikkelissa.

2.2.4 Digitaalisiin kulttuuri- ja vapaa-ajan tapahtumiin osallistuminen

Valtaosalla vastaajista on käytössään tietokone, tabletti tai älypuhelin ja verkkoyhteys. Kaksi kolmesta kertoi käyttävänsä internetiä päivittäin tai lähes päivittäin. Internetin ja digitaalisten palveluiden käytön koki luontevaksi kuitenkin vain joka toinen vastaaja. Kolmannes vastaajista kertoi osallistuvansa säännöllisesti, vähintään kerran vuodessa, johonkin digitaalisessa

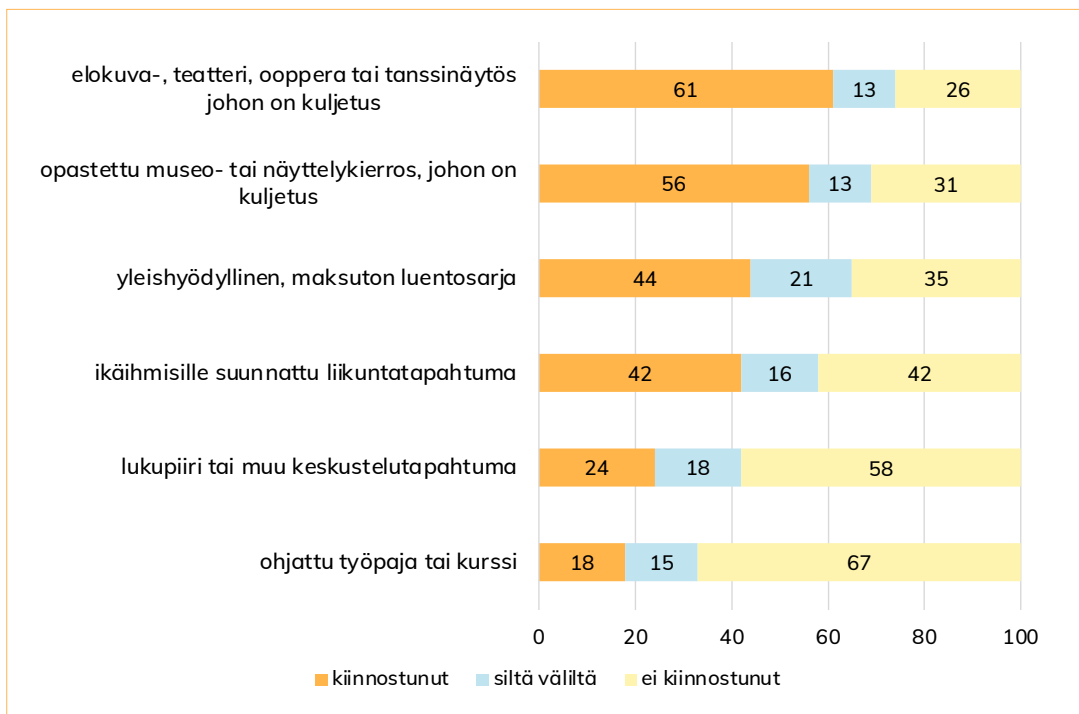
Kuvio 9. Digitaalisten välineiden ja palveluiden hyödyntäminen (%; n=386-393).

muodossa toteutettavaan kulttuuri- tai vapaa-ajan tapahtumaan (kuvio 9). Näistä muuttujista muodostettiin digitaalista orientaatiota ja digitaalisten palveluiden käyttöä kuvaava summa-muuttuja (reliabiliteettikerroin Cronbachin $\alpha = 0,88$). Tämän muuttujan valossa näyttäisi siltä, että iäkkäimmät, 85–90-vuotiaat, ja vähemmän koulutetut suhtautuivat selvästi kielteisemmin digitaalisten välineiden ja palveluiden hyödyntämiseen. Puolisonsa kanssa asuvat suhtautuivat myönteisemmin kuin yksin asuvat.

Fyysisiin kulttuuri- ja vapaa-ajan palveluihin osallistuminen ja digitaalinen orientaatio myös kytkeytyvät toisiinsa: ne, jotka osallistuivat säännöllisesti fyysisiin kulttuuri- ja vapaa-ajan tapahtumiin, suhtautuivat myönteisemmin myös digitaalisiin välineisiin ja niiden suomiin mahdollisuuksiin käyttää erilaisia digitaalisia palveluja. Lisäksi ne, jotka kokivat terveydentilansa estävän fyysisiin tapahtumiin osallistumisen, suhtautuivat myös digitaalisten välineiden ja palveluiden hyödyntämiseen negatiivisemmin kuin ne, jotka eivät kokeneet terveydentilansa merkittävästi estävän fyysisiin tapahtumiin osallistumista. Myös sellaiset, jotka kokivat fyysisiin tapahtumiin osallistumisen esteeksi sen, ettei heillä ole riittävästi tietoa siitä, millaisia tapahtumia on tarjolla, tai etteivät he löydä haluamaansa tietoa, suhtautuivat useammin kielteisesti digitaalisiin välineisiin ja palveluihin.

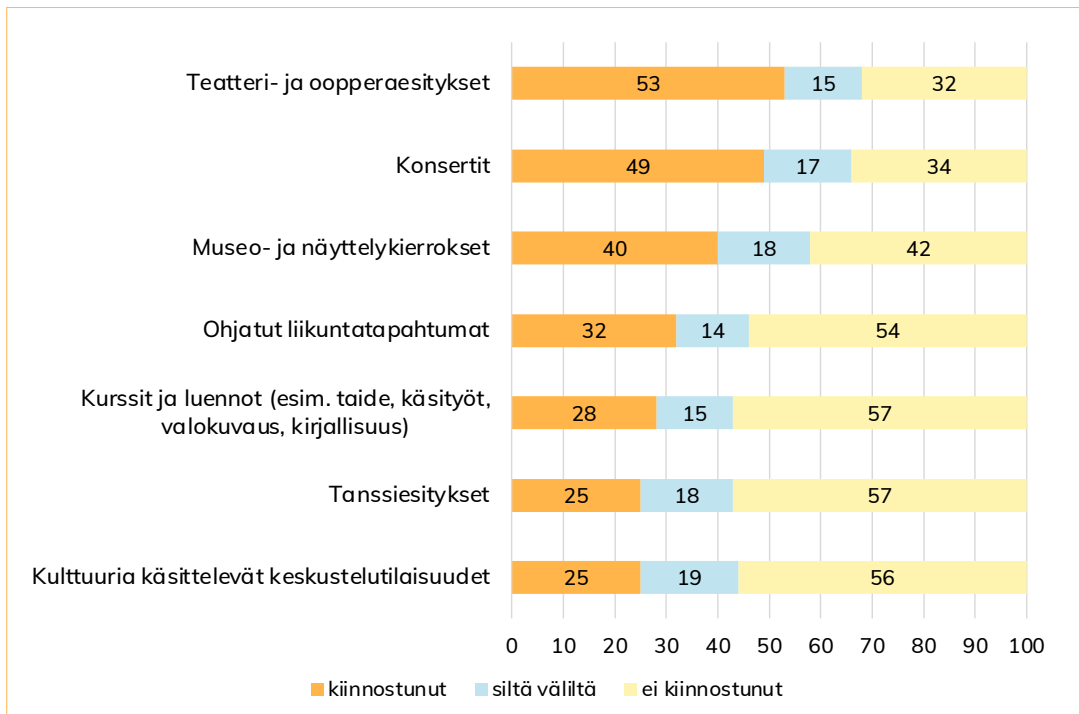
2.2.5 Ikääntyneiden toiveet sekä halukkuus osallistua tapahtumien tuottamiseen

Kyselyssä kartoitettiin ikäihmisten kiinnostusta erilaisia fyysisiä tapahtumatyyppejä kohtaan (kuvio 10). Listatuista vaihtoehtoista eniten kiinnostivat järjestetyn kuljetuksen sisältävät tilaisuudet ja tapahtumat: elokuva-, teatteri-, ooppera- tai tanssinäytökset sekä opastetut museo- tai näyttelykierrokset. Reilusti yli puolet ilmoitti olevansa kiinnostuneita osallistumaan tämän tyyppisiin tapahtumiin. Myös liikuntatapahtumat ja maksuttomat luentosarjat herättivät jonkin verran kiinnostusta. Vähiten ilmeni halukkuutta osallistua lukupiireihin, keskustelutapahtumiin, työpajoihin ja kursseille. Kaikkia listattuja tapahtumatyyppejä kohtaan naiset ilmaisivat kiinnostustaan useammin kuin miehet. Yksin asuvia kiinnostivat puolison kanssa asuvia tyypillisemmin liikuntatapahtumat sekä tapahtumat, joihin sisältyy kuljetus. Listattujen vaihtoehtojen lisäksi vastaajat ilmaisivat toiveensa kävelykierroksista (esim. arkkitehtuuri), pelitapahtumista (esim. darts, bridge ja biljardi), puhe- ja lausuntatapahtumista, yhteislaulutilaisuuksista, käsityökerhoista, kielikursseista, raamattupiiristä ja muista seurakunnan tapahtumista, marja- ja sieniretkistä, erilaisista ryhmämatkoista (esim. kylpylään) sekä ohjatuista meditoitintihetkistä.

Kuvio 10. Toiveet erilaisista tapahtumatyypeistä (% n=407-410).

Vastaajilta tiedusteltiin myös ennalta annettujen vaihtoehtojen avulla, millaisiin digitaalisiin toteutuksiin heillä olisi kiinnostusta osallistua – edellyttäen, että tarvittavat laitteet ja internetyhteys ovat saatavilla. Vastaajista noin joka toinen sanoi olevansa melko tai erittäin kiinnostunut teatteri- tai oopperaesityksestä ja konserteista. Myös virtuaaliset museo- ja näyttelykierrokset herättivät vastaajissa jonkin verran kiinnostusta (kuvio 11). Kaiken kaikkiaan näyttäisi siis siltä, etteivät digitaaliset toteutukset houkuttele ikäihmisiä samassa määrin, kuin fyysiset tapahtumat.

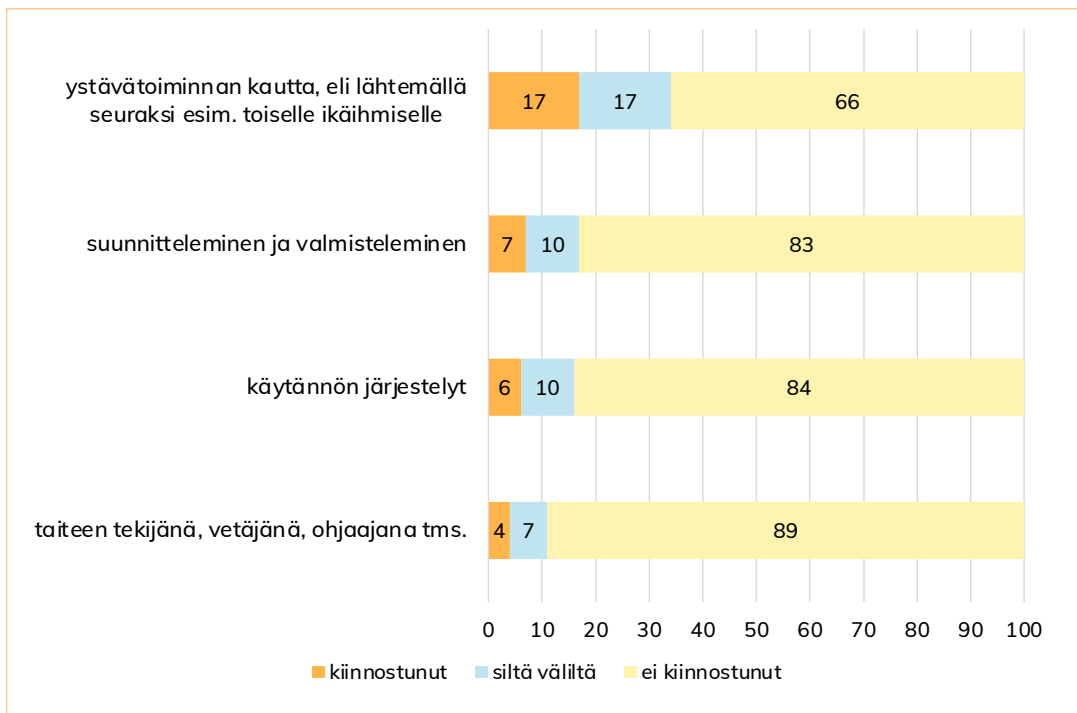
Kuvio 11. Kiinnostus erilaisia digitaalisia toteutuksia kohtaan (% , n=379-394).

Naiset osoittivat miehiin verrattuna enemmän kiinnostusta kaikenlaisia digitaalisesti toteutettavia kulttuuri- ja vapaa-ajan tapahtumia kohtaan. Lisäksi sellaiset vastaajat, jotka kävivät säännöllisesti fyysisissä kulttuuri- ja vapaa-ajan tapahtumissa, suhtautuivat selvästi myönteisemmin myös digitaalisiin toteutuksiin kuin ne, jotka osallistuivat fyysisiinkin tapahtumiin vain harvakseltaan. Ennalta listattujen vaihtoehtojen ohella vastaajilta tiedusteltiin muita ideoita ja toiveita liittyen siihen, millaiset digitaaliset toteutukset ja tapahtumat voisivat olla kiinnostavia. Mainintoja saivat erilaiset virtuaaliset pelitapahtumat (esim. bridge), kielikurssit, kauneudenhoitoon ja terveyteen liittyvät tapahtumat ja kurssit, rentoutuskurssit (esim. mindfulness) sekä uskonnolliset tapahtumat. Vastaajilta tiedusteltiin myös ennalta annettujen vaihtoehtojen avulla, millaisiin digitaalisiin toteutuksiin heillä olisi kiinnostusta osallistua – edellyttäen, että tarvittavat laitteet ja internetyhteys ovat saatavilla. Vastaajista noin joka toinen sanoi olevansa melko tai erittäin kiinnostunut teatteri- tai oopperaesityksestä ja konserteista. Myös virtuaaliset museo- ja näyttelykierrokset herättivät vastaajissa jonkin verran kiinnostusta (kuvio 11). Kaiken kaikkiaan näyttäisi siis siltä, etteivät digitaaliset toteutukset houkuttele ikäihmisiä samassa määrin, kuin fyysiset tapahtumat.

Naiset osoittivat miehiin verrattuna enemmän kiinnostusta kaikenlaisia digitaalisesti toteutettavia kulttuuri- ja vapaa-ajan tapahtumia kohtaan. Lisäksi sellaiset vastaajat, jotka kävivät säännöllisesti fyysisissä kulttuuri- ja vapaa-ajan tapahtumissa, suhtautuivat selvästi myönteisemmin myös digitaalisiin toteutuksiin kuin ne, jotka osallistuivat fyysisiinkin tapahtumiin vain harvakseltaan. Ennalta listattujen vaihtoehtojen ohella vastaajilta tiedusteltiin muita ideoita ja toiveita liittyen siihen, millaiset digitaaliset toteutukset ja tapahtumat voisivat olla kiinnostavia. Mainintoja saivat erilaiset virtuaaliset pelitapahtumat (esim. bridge), kieli-

kurssit, kauneudenhoitoon ja terveyteen liittyvät tapahtumat ja kurssit, rentoutuskurssit (esim. mindfulness) sekä uskonnolliset tapahtumat.

Yksi kyselyn tavoitteista oli selvittää ikääntyneiden halukkuutta ja kiinnostusta osallistua erilaisten kulttuuri- ja vapaa-ajan tapahtumien tuottamiseen aktiivisessa roolissa, kuten vapaaehtoistyöntekijänä, toisen ikäihmisen ystävänä tai seuralaisena, päättäjänä, asiakasraadin jäsenenä tai taiteen tekijänä. Näyttäisi siltä, että aktiivinen toiminta tapahtumien tuottamisen parissa ei ole helsinkiläisille ikäihmisille kovin luonteva tapa harrastaa kulttuuria. Suuri osa vastaajista ei ollut lainkaan kiinnostunut osallistumaan tapahtumien tuottamiseen. Noin viidennes kertoi olevansa vähintään jonkin verran kiinnostunut osallistumaan ystävätoiminnan kautta eli lähtemällä tapahtumiin esimerkiksi toisen ikäihmisen seuraksi (kulttuurikaveri). (Kuvio 12.) Kaiken kaikkiaan naiset suhtautuivat miehiä myönteisemmin ajatukseen osallistua jollakin tavalla tapahtumien ja palveluiden tuottamiseen. Lisäksi sellaiset vastaajat, jotka osallistuivat säännöllisesti fyysisiin kulttuuri- ja vapaa-ajan tapahtumiin, olivat keskimäärin kiinnostuneempia osallistumaan myös tapahtumien ja palveluiden suunnittelemiseen ja järjestämiseen. Vastaajilla oli myös mahdollisuus tuoda avoimessa kohdassa esiin, millä muulla tavoin he olisivat halukkaita tai kiinnostuneita osallistumaan tapahtumien ja palveluiden suunnittelemiseen, valmistelemaan, järjestämiseen tms. Useampia mainintoja saivat internettukena, kalastusoppaana ja pelikerhon vetäjänä toimiminen sekä poliittisen tai yhteiskunnallisen tapahtuman organisoiminen.

Kuvio 12. Kiinnostus osallistua tapahtumien ja palveluiden tuottamiseen (% , n=409-414).

2.3 Yhteenvetoa

Armas-hankkeessa toteutetun kyselytutkimuksen tavoitteena oli saada ikääntyneiden helsinkiläisten kulttuuri- ja vapaa-ajan palveluihin osallistumisesta sellaista yleistettävissä olevaa tietoa, jonka pohjalta kulttuuri- ja taidelaitokset voivat kehittää alueellisia ja digitaalisia palveluitaan vastaamaan mahdollisimman hyvin ikäihmisten tarpeita ja toiveita. Tiedon tarve on ilmeinen senkin puolesta, että ikääntyneiden määrä lisääntyy jatkuvasti: sen väestöosuuden ennustetaan Helsingissä nousevan nykyisestä noin 17 prosentista yli 21 prosenttiin vuoden 2049 loppuun mennessä (Helsingin kaupunki 2021). Tutkimuksen kohdejoukoksi valittiin vuonna 2021 eli tutkimushetkellä 75–90-vuotiaat, äidinkielenään suomea puhuvat helsinkiläiset. Kaiken kaikkiaan helsinkiläisistä noin joka kymmenes kuuluu 75 vuotta täyttäneiden ikäryhmään (mt.).

Tutkimuksen tavoitteena oli saada tietoa siitä, missä määrin, kuinka usein ja kenen kanssa helsinkiläiset 75–90-vuotiaat osallistuvat fyysisiin ja digitaalisiin kulttuuri- ja vapaa-ajan palveluihin. Lisäksi tavoitteena oli selvittää, mitkä tekijät mahdollisesti estävät osallistumisen, sekä minkälaisia kulttuuri- ja vapaa-ajan palveluita iäkkäät toivoisivat ja minkälaiseen toimintaan he olisivat halukkaita osallistumaan. Tätä kautta tavoitteena oli saada sellaista tietoa, jonka pohjalta erilaisten kulttuuri- ja vapaa-ajan tapahtumien ja palveluiden kehittäminen ja kohdentaminen olisi helpompaa. Vanhuus nähdään tänä päivänä aikaisempaa aktiivisempänä aikana, minkä seurauksena myös kulttuuri- ja vapaa-ajan palveluita ollaan muokkaamassa niin julkisella kuin yksityisellä sektorilla (Liikanen 2011, 7).

Kyselytutkimuksiin vastataan nykyään melko heikosti. Useimmiten vastausaktiivisuus jää reippaasti alle tavoitteen, mikä heikentää tulosten luotettavuutta ja yleistettävyyttä. Myös tämän tutkimuksen haasteeksi muodostui alhainen vastausaktiivisuus, sillä vain reilu kolmannes (35,6 %) otokseen valikoituneista vastasi kyselyyn määräaikaan mennessä. Tutkimus aloitettiin katoanalyysillä, joka osoitti, että kyselyyn vastanneet edustivat otokseen poimituja sukupuolen ja iän suhteen varsin hyvin. Sen sijaan korkeammin koulutetut, Etelä- ja Länsi-Helsingin alueella ja puolison kanssa asuvat vastasivat kyselyyn muita aktiivisemmin. Tutkimukset ovat Heikkilän (2015) mukaan usein törmänneet siihen, että kulttuuriosallistumista mittaavien kyselytutkimusten vastaajajoukko on alun alkaenkin poikkeuksellisen aktiivisia kulttuurin harrastajia. Vähiten kulttuuriin osallistuva joukko myös vastaa kyselyihin kaikista vähiten ja on siis tilastollisessa mielessä huonosti edustettuna. Myös käsillä olevan tutkimuksen osalta tämä seikka on tärkeää pitää mielessä, kun tuloksia tulkitaan ja niistä tehdään johtopäätöksiä.

Ikäihmiset arvostavat tutkimusten mukaan vapaa-aikaa elämänaikana jatkuvasti enemmän, ja kulttuuriharrastuksiin osallistutaan aktiivisesti toimintakyvyn ja elämäntilanteen puitteissa. Suosituimpia kulttuurin ja taiteen muotoja ovat konsertit, teatteriesitykset ja museokäynnit (mt., 12). Vastaavaa tuli ilmi myös tässä tutkimuksessa: vastaajat kertoivat hyvin yleisesti olevansa kiinnostuneita etenkin kirjallisuudesta, musiikista, teatterista, oopperasta, elokuvista ja kuvataiteista. Kulttuuri- ja vapaa-ajan tapahtumista etenkin museoissa, taidenäyttelyissä, elokuvissa, teatterissa ja oopperassa käydään mielellään. Myös liikunta ja siihen liittyvät tapahtumat kuuluvat varsin monen ikäihmisen säännöllisiin harrastuksiin. Korkeammin koulutetut, naiset sekä eteläisessä ja läntisessä Helsingissä asuvat osallistuvat selvästi useammin erilaisiin kulttuuri- ja vapaa-ajan tapahtumiin. Tutkimuksissa on todettu, että kaikkein yksiselitteisempiä selittäjiä kulttuuripalveluiden käyttämisen suhteen ovat koulutus, sukupuoli ja asuinalue. Kulttuurin yleisöt ja osallistujat ovat hyvinkin valikoitunut joukko (Lindholm 2015).

Kulttuuri- ja vapaa-ajan tapahtumissa käymiseen kytkeytyy vahvasti sosiaalinen ulottuvuus. Kulttuuritapahtumissa käyminen ei siis välttämättä ole seurausta ainoastaan niin sanotusta kulttuurimausta, vaan taustalla voivat olla myös sosiaaliset suhteet ja verkostot. Kulttuuritilaisuuksissa käyminen ja toisten kanssa kulttuuritoimintoihin osallistuminen lisäävät hyvinvointia, voimavaroja ja elämänhallintaa. Kulttuurinen yhdessä harrastaminen luo sosiaalista pääomaa ja luottamusta. Tutkimusten mukaan etenkin naiset hyötyvät yhdessä tekemisestä (Liikanen 2011, 24). Myös tässä tutkimuksessa naiset kertoivat osallistuvansa kulttuuri- ja vapaa-ajan tapahtumiin erityisen mielellään ystävien tai muiden läheisten kanssa. Miehille mieluisin seuralainen oli tyypillisesti puoliso. Myös yksin käyminen oli osalle, etenkin korkeasti koulutetuille, luonteva tapa osallistua kulttuuri- ja vapaa-ajan tapahtumiin.

Terveystilaan ja liikkumisen haasteisiin liittyvät syyt muodostivat vastaajien mukaan todennäköisimmin esteen olla osallistumatta kulttuuritapahtumaan. Myös sopivan seuralaisen puuttuminen ja taloudelliset tekijät olivat varsin tyypillisesti osallistumisen esteitä tai rajoitteita. Ikääntymiseen liittyvät muutokset, kuten liikkumisen vaikeutuminen, suuntaavat kulttuurikokemuksia tyypillisesti entistä arkisempaan elinpiiriin. Tällöin rajoittuneestakin elinympäristöstä muodostuu ikääntyneen ihmisen kulttuurinen kokemusmaailma (Aholainen 2019). Aikaisempien tutkimusten mukaan kulttuuriosallistumiseen vaikuttavina tekijöinä ovat ikääntyneillä tyypillisesti resurssit, kuten eläke ja ansiot, koettu terveys ja liikuntakyky sekä välimatkat ja liikkuminen. Osallistumiseen vaikuttaa myös tarjolla oleva seura (Pynnönen & Mitchell 2012, 44; Lindholm 2015).

Tämän tutkimuksen valossa helsinkiläisillä ikäihmisillä on suhteellisen hyvät valmiudet käyttää ja hyödyntää digitaalisia välineitä ja palveluita. Niiden laajempaan hyödyntämiseen esimerkiksi erilaisten palveluiden osalta suhtauduttiin kuitenkin melko suurella varauksella. Vaikuttaisi myös siltä, että digitaaliset kulttuuri- ja vapaa-ajan palvelut eivät ole vaihtoehto fyysisille palveluille. Digitaalisiin toteutuksiin suhtautuivat myönteisemmin sellaiset, jotka käyvät aktiivisesti myös fyysisissä tapahtumissa. Sellaiset, jotka kokivat terveydentilansa estävän fyysisiin tapahtumiin osallistumisen, suhtautuivat varauksella myös digitaalisiin toteutuksiin.

Kulttuuria hyödynnetään edelleen verrattain vähän ikääntyneiden digitaalisissa palveluissa, vaikka mahdollisuuksia on lähes rajattomasti. Digitaalisille ratkaisuille onkin annettu merkittävä rooli tulevaisuuden vanhuspalveluissa yhtenä keinona edistää ikäihmisten kulttuurista osallisuutta ja yhdenvertaista oikeutta päästä palveluiden piiriin. Digitaaliset palvelut parantavat kulttuurin saatavuutta ja lisäävät tarjonnan monipuolisuutta (Liikanen 2011, 33; Helsingin kaupunki 2017). Helsinkiläiset ikäihmiset kuitenkin toivovat kaupunkinsa kulttuuri- ja vapaa-ajan tarjonnalta ennen kaikkea perinteistä teatteria, oopperaa, elokuvia, konsertteja sekä monipuolista museo- ja näyttelytarjontaa. Vaikuttaisi siltä, että tapahtumaan kytkeyty kuljetus lisää ikäihmisten halukkuutta osallistua fyysisiin tapahtumiin. Osaltaan heidän raportointiansa liikkumisen haasteet kytkeytynevät tähän kokonaisuuteen. Digitaaliset toteutukset ja digitaalisuuden suomat mahdollisuudet osallistua kulttuuriin herättivät vastaajissa kaiken kaikkiaan selvästi vähemmän kiinnostusta.

Yhteisölähtöisessä kulttuuritoiminnassa pyritään tuomaan taide ja kulttuuri osaksi laajempaa alueellista ja sosiaalista kehitystyötä tavoitteena parantaa erilaisten ryhmien kulttuuriosallisuutta. Esimerkiksi osallistavalla suunnittelulla voidaan hakea sisältöjä ja toimintamalleja, jotka edistävät käyttäjälähtöisyyttä ja vertaisuudesta. Kulttuuritoiminnassa ikääntyneille pyritään usein tuomaan taidetta ja kulttuuria vanhuspalveluyksiköihin sekä luomaan toimintamalleja,

joiden avulla heidän osallisuuttaan ja toimijuuttaan taiteessa ja kulttuurissa voidaan vahvistaa. Myös esimerkiksi niin sanottu kulttuurikaveri- tai kulttuuriystävätoimintamalli on yleistynyt monilla paikkakunnilla. Perusajatuksena ja tavoitteena on madaltaa kynnystä osallistumiseen tarjoamalla opastusta, seuraa ja rohkaisua ihmisille, joiden ei muuten tulisi lähdettyä kulttuurikohteisiin tai -harrastuksiin (Virolainen 2015, 45).

Toisena tavoitteena ikäihmisten osallistamisella palveluiden tuottamiseen on vapaaehtoisuuden pohjalta lähtevä hyväkuntoisten eläkeläisten voimavarojen aktiivinen hyödyntäminen yhteiskuntaelämän eri alueilla, kuten kulttuurin kentällä. Ikääntyneillä on voimavaroja ja halua monenlaiseen toimintaan osallistumiseen, joten ikärakenteen muutoksista on löydettävissä myös myönteisiä piirteitä ja mahdollisuuksia (Pynnönen 2011, 11). Tämän tutkimuksen valossa näyttäisi siltä, ettei aktiivinen toiminta tapahtumien suunnittelun, kehittämisen ja tuottamisen parissa ole helsinkiläisille ikäihmisille kovin luonteva tapa osallistua kulttuuriin. Toiminnan eri muodoista kulttuurikaverina toimiminen oli ainoa, jonka osa vastaajista mainitsi sellaiseksi, joka voisi omalla kohdalla tulla kyseeseen. Kulttuuriin osallistuminen näyttäisi myös ”kasautuvan”: tapahtumissa säännöllisesti käyvät olivat todennäköisemmin niitä, jotka suhtautuivat myönteisesti ajatukseen osallistumisesta kulttuuri- ja vapaa-ajan tapahtumien tuottamiseen.

3 Kulttuuri- ja vapaa-ajan palveluiden käyttöä estäviä ja edistäviä tekijöitä: havaintoja kyselytutkimuksen avoimista vastauksista

Heidi Odell

Kyselytutkimuksen lopussa olleiden avointen vastausten aineisto (n = 118) käsiteltiin teemoitellen vastauksia niistä erottuneiden ilmaisujen kautta sen mukaan, mitä aihepiiriä ja laajempaa yläaihetta ne tuntuivat kuvaavan. Vastauksissa erottui sekä kulttuuripalvelujen käyttöä ehkäiseviä että edistäviä tekijöitä. Vastaaminen vapaaehtoisesti käsin kirjoittamalla on ollut selvästi tärkeää osalle kyselytutkimuksen osallistujista – ja myös keino purkaa omaa tilannettaan. Kiitämmekin kaikkia vastaajia, jotka halusivat kirjoittaa ajatuksistaan vapaamuotoisesti. Erityinen huomio, joka avointen vastausten aineistosta nousee, on vastaajien laaja tulkinta toivotusta ja käytetystä kulttuurista (palvelut, sisällöt). Aineiston purussa ei ole otettu kantaa siihen, mikä kaikki lasketaan ”virallisesti” kulttuuriksi. Kaikki vastaukset eivät olleet suoria, vaan jotkin viittasivat useampaan aiheeseen ja teemaan. Osa viittauksista on tällöin sijoitettu tai jaettu parasta harkintaa käyttäen yhteen tai useampaan teemaan.

Taulukossa I näkyvät vastauksista nousseiden, tietyn tyyppisten toistuneiden ilmauksien määrät ja ne teemat, joihin ne liittyvät. Teemat on myös jaoteltu a) ehkäiseviin ja b) edistäviin tekijöihin kulttuuripalveluihin osallistumista koskien. Taulukon alla tehdään yhteenveto teemasisällöistä sekä esitetään lainauksia aineistosta. Avoimista vastauksista muodostuneesta aineistosta ei voi tehdä laajoja yleistyksiä, mutta se antaa mielenkiintoisen näkymän niihin ilmiöihin, joita vastauksia kirjoittaneet ikäihmiset arjessaan kokevat.

Taulukko 1. Avoimista vastauksista kootut kategoriat ja teemat, jotka vaikuttavat kulttuuripalvelujen käyttöön. Numerot viittaavat aihetta koskevien ilmaisujen määrään aineistossa.

1. Kulttuuripalvelujen käyttöä ehkäisevät tekijät	2. Kulttuuripalvelujen käyttöä edistävät tekijät
<p>1. A) Resurssien vähäisyys</p> <p>Alateemat ja niihin liittyvien ilmaisujen määrät:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Pienituloisuus 15 kpl • Yksinäisyys ja menoseuran puute 9 kpl • Passivoituminen 6 kpl 	<p>2. A) Hyvät resurssit</p> <p>Alateemat ja niihin liittyvien ilmaisujen määrät:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Seuraelämän positiivinen vaikutus 16 kpl • Aktiivinen toimijuusrooli 12 kpl • Kiinnostuneisuus, aktiiviset toiveiden ilmaisut 29 kpl
<p>2. B) Heikentynyt toimintakyky</p> <p>Alateemat ja niihin liittyvien ilmaisujen määrät:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Sairaudet ja kivut esteenä 12 kpl • Liikkumisen, ja saavutettavuuden haasteet 10 kpl • Muut terveysriskit tai esteet 17 kpl 	<p>2. B) Hyvä toimintakyky</p> <p>Alateemat ja niihin liittyvien ilmaisujen määrät:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Hyväksi koettu terveydentila ja toiminnallisuus 21 kpl • Itsenäisen toiminnan mahdollisuus 4 kpl
<p>1. c) Digiuhkakuvat ja ulkopuolelle jääminen</p> <p>Alateemat ja niihin liittyvien ilmaisujen määrät:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Maininnat digiajan vaikeuksista 19 kpl • Huoli-maininnat ikäryhmästä yleisesti 9 kpl 	

3.1 Palvelujen käyttöä ehkäisevät tekijät

3.1.1 Resurssien puute

Avoimissa vastauksissa pienituloisuus mainittiin lähes yhtä monta kertaa kuin yksin jääminen ja seuranpuute (niitä ei kuitenkaan mainittu toisiinsa liittyen). Osassa vastauksia näkyy selvästi voimakas yksinäisyyden kokemus joko läheisen kuoleman tai muun elämäntilanteen tuomana, ja se myös ehkäisee osallistumista kulttuuripalveluihin. Joissakin vastauksissa viitataan omaan epäaktiiviseen rooliin, esimerkiksi terveys- tai muun tilanteen – myös koronan – tuomaan jaksamisen puutteeseen. Lisäksi on huomioita oman aktiivisuuden hiipumisesta. Vastausten perusteella nämä resurssien puutteet ehkäisevät osallistumista kulttuuripalveluihin, joihin olisi kyllä kiinnostusta.

Alateemat:

- **Pienituloisuus**

”Raha ei riitä maksullisiin tapahtumiin eikä matkoihin.”

”Kurssit ovat kuitenkin aina kalliit eläkeläisen kukkarossa.”

”Raha on suurin este palveluihin osallistumiseen.”

- **Yksinäisyys ja menoseuran puute**
”Yksin ei huvita lähteä.”
”Tottunut yksinoloon niin, että siitä on tullut elämäntapa.”
”En halua osallistua lähes mihinkään järjestettyyn yksin.”
”Jos minulla olisi vakituinen kaveri.”
- **Passivoituminen**
”Kiinni omasta aktiivisuudesta, jossa on vähän väliä toivomisen varaa.”
”Kun ei ole osallistumismahdollisuuksia, kuolee vähitellen kiinnostuskin.”
”Aloitekykyä puuttuu.”

3.1.2 Heikentynyt toimintakyky

Avointen vastausten mukaan erilaiset iän myötä tulleet sairaudet, haitat ja riskit vaikuttavat voimakkaasti kulttuuripalveluihin osallistumisen mahdollisuuksiin, vaikka henkilöt olisivat aiemmin käyneet niissä mielellään. Vastauksissa näkyy lähipalvelujen tarve. Lisäksi esiin nousee muita toimintakyvyn ja saavutettavuuden esteitä, joita vastanneilla on. Niillä on vaikutusta heidän osallistumiseensa, ja ne tulevat esiin elämänpiiriä rajaavina tekijöinä. Useat vastaajat viittaavat myös koronan tuomaan elämänmuutokseen sekä muutamiin muihin esteisiin osallistua kulttuuripalveluihin.

Alateemat:

- **Sairaudet ja kivut esteenä**
”Tämä on suurena esteenä kulttuuritapahtumiin osallistumiselle.”
”Tilat ovat usein hämäriä ja tekstit pieniä, en siis käy enää museoissa.”
”Televisiota lukuun ottamatta (ei) ole kovin helppo osallistua näihin kulttuuritapahtumiin.”
”Innostusta on – esteenä liikkuminen.”
”Entinen elämä hävisi...”
- **Liikkumisen ja saavutettavuuden haasteet**
”Paikat, joissa näitä tapahtumia järjestettäisiin, saisivat olla lähellä ja helppokulkuisia.”
”Matalien istuimien vuoksi, nivelrikkoisena niistä on vaikea päästä ylös.”
”Liikuntarajoite vaikeuttaa paikkoihin pääsemistä, myös WC pitäisi olla aina lähellä.”
- **Muut terveysriskit tai esteet**
”Koronan takia ei ole ollut kontakteja, ei ole mukava mennä mihinkään.”
”Korona on estänyt melkein kaikki tapahtumat ja tapaamiset sisätiloissa.”
”Nyt koronapandemian vuoksi tämä toiminta on viimeisen vuoden ajalta ollut 0.”
”...ikä / talven liukkaus ja se että konsertit iltaisin 19–21 aiheutti sen, että luovuin.”

3.1.3 Digiuhkakuvat, huolet

Avoimissa vastauksissa näkyivät erilaiset digipelot tai -ärsytys, ei-digitaalisten tiedotuskanavien puute sekä muuten vain huolestuneet huomiot ikäihmisten tilanteesta. Näistä vastauksista vain osa linkittyi suoraan kulttuuripalvelujen käyttöön, sillä ne kohdentuivat enemmänkin yleisesti kaikkien palvelujen samansuuntaiseen digikehitykseen ja laiteahdistukseen. Avointen vastausten pohjalta katsottuna digitaalisten kulttuuripalvelujen käyttö on epätodennäköistä.

Alateemat:

- **Maininnat digiajan vaikeuksista**

”Asiointi viestien ym. kautta vie kohtuuttomasti aikaa, yhteyttä ei saa kehenkään, valmiit lomakkeet eivät käy asioiden hoitoon, kun ei voi keskustella kenenkään kanssa eikä kysyä. Palvelu- ja noutopalvelut ovat vaikeimmat. Ohjeet puuttuvat lähes kaikista palveluista.”

”Tietokoneen ja erilaisten kännyköiden käyttötaito on huonoa. Mitään asiaa ei yleensä voi hoitaa elävän ihmisen kanssa.”

”Digiapua ei ole lähellä, joten en siksi omista laitteita. Elämä on aika ajoin yksinäistä ja ahdistavaa.”

”Sähköisten palveluiden turvallisuusriski on merkittävä välttävillä taidoilla harhaillessa eri sovellusten parissa.”

”En pidä siitä, ettei ole osoitteita, puhelinnumeroa, aikatauluja, karttoja tms. kuin netissä ja usein vaaditaan älykännykkä asioiden hoitoon! Yksin asuessa vaikea aina pyytää apua.”

”En todella ole kiinnostunut, että kaikki tapahtumat siirtyvät nettiin.”

- **Huolimaininnat ikäryhmästä yleisesti**

”Miksi ei järjestetä näille yksinäisille liikunnallisille vanhuksille porukkakävelyä?”

”... Nämä kaikki te varmasti tiedättekin, nyt vai pitäisi löytää keinoja, kuinka näitä saadaan totutettua ottamalla yhteiskunta laajasti asiaan mukaan.”

”Monille ikä ja liikuntakyky aiheuttaa esteitä osallistumiseen, joten saattoapua ja edullisia kuljetuksia tarvittaisiin enemmän.”

”Liikunnallahan on suuri merkitys ’vanhenemisen’ siirtämiseen. Jotta voi käydä mu-seoissa, tanssimassa ym. pitää pystyä liikkumaan.”

3.2 Palvelujen käyttöä edistävät tekijät

3.2.1 Hyvät resurssit

Vastauksista piirtyy se, että osalla vastaajista on esimerkiksi ystäviä tai harrasteryhmiä, joiden kanssa on kiinnostusta ja mahdollisuutta mennä ja tehdä. Seura näyttäisi olevan mukaan vetävä (edistävä) tekijä kulttuuripalvelujen käytön mahdollistajana. Aineistossa oli myös mainintoja aktiivisesta mukanaolosta ja (kulttuuri)toiminnan järjestämisestä muille. Nämä viittaukset on kerätty omikseen, koska toiminnan järjestäminen muille tuntuu olevan aktiivisuutta lisäävä aihe. Lisäksi näiden henkilöiden voidaan ehkä ajatella olevan avainasemassa mahdollistamaan muidenkin aktiivista osallistumista.

Vastauksissa oli myös viittauksia aktiiviseen lajikiinnostuneisuuteen sekä suoria toiveiden ilmauksia. Näistä vastauksista voi päätellä, millaisia ”lajiaiheita” toiveissa on, mutta ei sinällään niiden edistävästä tai ehkäisevästä osuudesta. Vastaaajat pitävät niitä kuitenkin itselleen tärkeinä, koska ovat varta vasten kirjoittaneet ne vastauksiinsa.

Alateemat:

- **Seuraelämän positiivinen vaikutus**
”Osallistumme kahden lapsenlapseni kanssa ... joulutorille myymään käsitöitäni.”
”Osallistuminen isoon kuoroon ja sen esiintymisiin on antanut hyvää mieltä ja ison ystäväjoukon.”
”Niissä (retkissä) on aina mukavia ihmisiä mukana ja käydään mielenkiintoisissa paikoissa.”
”Ystäviä tapasin kyllä kesällä lounaan ja kahvittelun merkeissä terasseilla ja onneksi täällä ... on muutamia terassikahviloita.”
- **Aktiivinen toimijuusrooli**
”Olen myös osallistunut moneen luonnonsuojeluprojektiin.”
”...hallituksen jäsenenä järjestäen ohjelmatilaisuuksia.”
”Olen vetänyt pelitunteja palvelukeskuksessa ja mukana vapaaehtoistyössä.”
”Ohjaan 3:ssa ryhmässä senioritanssia.”
- **Kiinnostuneisuus, aktiiviset lajitoiveiden ilmaisut**
”Kiinnostuksen kohteina ovat historia, kosmologia ja yhteiskunnalliset asiat.”
”Luontoretket olisivat kivoja.”
”Voisivatko erilaiset muusikot tai pienet ryhmät tulla esiintymään (pieni maksu heille?) palvelutaloihin, vanhusten taloihin, sairaaloihin ym.”
”Haluaisin työväenopiston tms. kurssille valmistamaan kassin keräämistäni kahvipaketeista.”

Vastaavia aktiivisesti kiinnostavia harrastelajeja ja -aiheita kuvattiin useita. Niitä olivat kunto-ohjaus, kuntosali, liikunta, mattojen kutominen, kieltenopiskelu, kuvanveisto, avantouinti ja sauna, päivänäytökset (esittävä kulttuuri), taide- ja muu historia, yhteiskunnalliset aiheet, luonto ja valokuvaus, luennot, marjojen tai sienten poiminta, ompelukurssit, kulttuuriretket (kuljetuksin), arkkitehtuuri, kartanot, hiihto, teatteri, konsertit, ooppera, näyttelyt, tanssi, kokemustoimijana toimiminen, maalaaminen, kirjoittaminen, järjestö(kulttuuri)tilaisuudet, esiintymisryhmät vanhuspalveluihin, kirkkokonsertit, puistojumppa, kahvilat, iltapäiväkonsertit sekä 50+-disko.

3.2.2 Hyvä toimintakyky

Aineistosta nousi suoria viittauksia omaan, hyväksi koettuun toimintakykyyn tai terveyteen. Siitä myös erotettiin sellaiset liikunnallisuutta tai fyysistä tekemistä vaativat kuvaukset, jotka

kertovat säännöllisestä ja runsaahkosta tekemisestä – ja täten hyvästä toimintakunnosta. Lisäksi näkyi suoria viittauksia tyytyväisyyteen omasta itsenäisyydestä, jolla on myös merkitystä erilaisiin palveluihin osallistumisen kannalta.

Alateemat:

- **Hyväksi koettu terveydentila ja toiminnallisuus**
”Olen kas aika ’terve’ vanhus.”
”Tällä hetkellä olen onnekaassa tilanteessa, kun pystyn olemaan aktiivinen, terveydentilani ja olosuhteiden vuoksi.”
”Käyn kirjastossa lähes päivittäin.”
”Meillä on suht hyvä kunto!”
”Osallistun talvisaikaan kirjallisuuskerhoon I kerta kuukaudessa.”
”Kirjoitan päivittäin proosaa..., luen kaunokirjallisuutta, käyn klassisen musiikin konserteissa, harrastan vesijuoksua ja sauvakävelyä.”
- **Itsenäisen toiminnan mahdollisuus**
”Kykenen toistaiseksi päättämään tykönäni mihin kulttuuri- ja vapaa-ajan palveluihin kulloinkin osallistuen.”
”Koska pystyn vielä kuulemaan, liikkumaan ja vieläpä ymmärtämään harrastustoimintaan ym. osallistuminen ei ole kohdallani ongelma.”
”Lenkkeilen ja teen kaikenlaista myös ns. miesten työt mökillä.”

4 Ikääntyneiden helsinkiäisten kokemuksia kulttuuriin osallistumisesta – havaintoja haastattelututkimuksesta

Iida Puska

Katri Salomäenpää

Terhi Tommila

4.1 Haastattelututkimuksen toteuttaminen

Armas-hankkeessa toteutettujen haastattelujen tavoitteena oli saada tietoa kokemuksista ja merkityksistä, joita ikääntyneet helsinkiläiset liittäivät kulttuuriin osallistumiseen. Kulttuurin ja taiteen harrastaminen nivoutuvat vahvasti koettuun hyvinvointiin: kulttuuripalveluiden käyttö ja kulttuurinen harrastustoiminta ovat yhteydessä hyväksi koettuun terveydentilaan, elämänlaatuun ja onnellisuuteen. Erityisesti kulttuuriharrastukset ehkäisevät masennusta ja muita mielenterveyden ongelmia (Laitinen 2017). Se, millaisia merkityksiä kulttuurin harrastamisella on ja millaisia kokemuksia se antaa, on tärkeä näkökulma ikäihmisten hyvinvoinnin, toimintakyvyn ja osallisuuden tarkastelemisessa. Esimerkiksi Pusan (2012) mukaan taiteen merkitykset rakentuvat ikäihmisten puheissa taiteen luomaan mahdollisuuteen nähdä tulleiselle, vuorovaikutukselle sekä yhteiskunnalliselle vaikuttamiselle. Taide koetaan myös terapeuttisena mahdollisuutena ihmisenä kasvamiselle.

Haastatteluaineisto kerättiin syksyllä 2021 järjestetyn Armas – ikääntymistä juhlistamassa -festivaalin tapahtumiin osallistuneilta sekä helsinkiläisen palvelukeskuksen asukkailta. Haastatteluaineiston tavoitteena oli täydentää ja tukea Armas-tutkimushankkeessa toteutettua kyselytutkimusta. Näin saatiin toisaalta tuotua syvällisemmin esiin ikäihmisten kokemuksellista puolta kulttuurin harrastamisesta ja toisaalta tavoitettua sellaisia henkilöitä, jotka ovat hakeutuneet kulttuuripalveluiden äärelle ja halukkaita keskustelemaan niistä.

Tutkimuksen tavoitteena oli saada tietoa helsinkiläisten ikäihmisten osallistumisesta niin fyysisiin kuin digitaalisiin kulttuuripalveluihin sekä heidän osallistumiselleen antamistaan

merkityksistä. Tavoitteena oli myös kartoittaa iäkkäiden kokemuksia siitä, miten kulttuurin harrastaminen vaikuttaa muun muassa hyvinvointiin ja mitä mahdollisia esteitä osallistumiselle koetaan olevan. Lisäksi haastatteluiden avulla pyrittiin paikantamaan ikäihmisten kulttuuri- ja vapaa-ajan palveluita koskevia toiveita.

Haastattelut toteutettiin joko yksilö- tai ryhmämuotoisina. Haastattelijoina oli kolme Armas-hankkeen toteuttamisessa mukana ollutta Humanistisen ammattikorkeakoulun opiskelijaa. Haastatteluita kerättiin Armas-festivaalin osana järjestetyn elokuvanäytöksen yhteydessä syyskuussa 2021. Haastateltavat olivat elokuvaan yhteiskuljetuksella helsinkiläisestä palvelukeskuksesta saapuneita ikäihmisiä. Haastattelut toteutettiin elokuvateatterin yhteydessä olevassa kahvilassa kolmena ryhmähaastatteluna. Lisäksi haastatteluita tehtiin marraskuussa 2021 helsinkiläisessä palvelukeskuksessa. Haastattelupaikkana oli palvelutalon aula, jossa kaikille paikalle osuneille asukkaille tarjottiin mahdollisuutta osallistua. Nämä haastattelut tehtiin yksilöhaastatteluina (yhteensä 5 kpl). Edellä mainittujen lisäksi toteutettiin kolme puhelinhaastattelua, joissa kussakin oli haastateltavana yksi kotona asuva ikäihminen. Kaikille haastateltaville oli ennen haastattelua toimitettu tiedote tutkimuksesta ja sen tarkoituksesta. Tutkimukseen osallistuneilla oli siten jo valmiiksi tiedossa haastattelujen tarkoitus.

Haastatellut henkilöt valikoituivat sen perusteella, ketkä olivat edellä kuvatuissa tilanteissa halukkaita osallistumaan tutkimukseen. Iästä ei tehty ennalta tarkkoja rajauksia. Haastateltavien ikähaarukka oli noin 65–85 vuotta. Haastatteluaineistoa on täydennetty kyselytutkimuksen avoimien vastauksien kautta nousseilla, samoja teemoja käsittelevillä lainauksilla. Kyselytutkimukseen vastanneista keskimäärin joka kolmas vastasi myös lomakkeen lopussa olleeseen avoimeen kysymykseen, jossa pyydettiin kertomaan vapaamuotoisesti kulttuuri- ja vapaa-ajan palveluihin osallistumisesta ja niihin liittyvistä toiveista. Avoimista vastauksista hahmottuneita teemoja käsitellään lähemmin tämän teoksen artikkelissa ”Kulttuuri- ja vapaa-ajan palveluiden käyttöä estäviä ja edistäviä tekijöitä: havaintoja kyselytutkimuksen avoimista vastauksista”.

Haastattelurunko laadittiin temaattisiin kokonaisuuksiin, mutta kysymysten muotoilua ja esittämisen järjestystä ei määritely ennalta. Haastattelut siis etenivät tiettyjen keskeisten teemojen varassa yksityiskohtaisten kysymysten sijaan teema-alueiden ollessa kaikille samat. Teema-haastatteluiden ajatuksena on, että tilanteet pyritään rakentamaan keskustelunomaisiksi, jolloin haastattelu voi edetä melko väljästi kohdentuen tiettyihin, ennalta suunniteltuihin teemoihin (Hirsjärvi & Hurme 2008, 48). Haastattelut tallennettiin, ja laadullisen analyysin aluksi aineisto litteroitiin tekstimuotoon. Aineistoa koodattiin ensin vapaasti, minkä jälkeen siitä muodostettiin temaattisia ryhmiä. Luokkien annettiin muodostua ilman voimakkaita ennako-olettamuksia. Lopuksi havainnoista nivottiin yhteenveto, ja ne kiinnitettiin kyselytutkimuksesta saatuihin tuloksiin sekä aikaisempaan tutkimustietoon. Näin vastaukset tutkimuskysymyksiin syvenevät ja tuloksista on mahdollista vetää johtopäätöksiä.

4.2 Tulokset

Tässä luvussa käydään läpi haastatteluaineiston analyysin perusteella saadut tulokset. Ne eritellään aineistosta nousseiden teemojen kautta sen mukaan, millaisia merkityksiä ja kokemuksia kulttuuritapahtumiin osallistumiseen ja osallistumista estäviin tekijöihin liitetään. Tätä kautta kulttuurin harrastamisen merkityksiä heijastelevia teemoja paikantui aineistosta

neljä: kulttuuri elämyksenä, kulttuuri sosiaalisuuden muotona, kulttuurin saavutettavuus ja osallistumisen esteet sekä kulttuuri hyvinvoinnin osatekijänä ja osallisuuden muotona. Lisäksi haastatteluissa nousi esiin joitakin konkreettisia toiveita siitä, miten Helsingin kulttuuri- ja vapaa-ajan palveluja voisi kehittää ikäihmisten tarpeita ja toiveita vastaaviksi.

Ryhmähaastatteluissa keskustelu oli huomattavasti polveilevampaa ja eksyi välillä sivuraiteille. Näissä tilanteissa haastattelijat ohjasivat keskustelun hienovaraisesti takaisin annettuun teemaan. Kokonaisuudessaan keskustelut linkittyivät kuitenkin tavalla tai toisella haastattelutavien kokemuksiin kulttuurin harrastamisesta, ja aiheen ajautuminen ajoittain sivupolulle kertoo osaltaan siitä, että yhdessä keskusteleminen kulttuurin harrastamisesta vaikutti innostavan haastateltavia. Yksilöhaastattelut olivat selvästi lyhyempiä ja ytimekkäämpiä, jolloin niistä samalla jäivät puuttumaan keskustelunomaisuus ja teemojen syvällisempi pohdiskelu. Lisäksi on hyvä huomioida, että tapahtuman yhteydessä haastatellut ikääntyneet edustavat vastaajajoukkoa, jonka toimintakyky on vielä hyvä, mikä mahdollistaa kulttuuriin osallistumisen paikan päällä. Toisaalta juuri tämän joukon tavoittaminen oli yksi tutkimuksen tavoitteista, sillä kulttuuritapahtumiin jo tiensä löytäneiden iäkkäiden ihmisten näkökulmat voivat olla toisenlaisia kuin sellaisten, jotka eivät aktiivisesti käy tapahtumissa.

4.2.1 Kulttuuri elämyksenä: mieltymykset merkitsevät

Haastatteluista nousi esiin se, että kulttuuritapahtuman laatu ja siihen liittyvät mieltymykset ovat tärkeällä sijalla. Kulttuurin kuluttaminen ja tapahtumissa käyminen eivät siis itsessään ole merkityksellisiä vaan pikemminkin se, että tapahtuma on sisällöltään sellainen, joka kiinnostaa. Kulttuuri tuottaa ennen kaikkea elämyksiä ja itselle merkityksellisiä kokemuksia. Haastateltavat toivatkin esiin sen, että kulttuuritapahtumiin osallistuminen ei ole välttämättä säännöllistä vaan ennemminkin satunnaista ja olosuhteiden määrittämää. Tärkein kimmoke lähteä on kuitenkin mieleinen, kiinnostava tapahtuma. Tyypillisimmin itseä kiinnostavaksi ja paikan päälle houkuttelevaksi kulttuurin muodoksi mainittiin teatteri ja ooppera. Myös konsertit, elokuvat ja museot olivat ikäihmisiä kiinnostavia kulttuurin muotoja. Palvelukeskuksen asukkaat puhuivat myös heillä ennen korona-aikaa toiminnassa olleesta luovasta päivätoiminnasta ja sen tuottamasta ilosta arjen keskellä sekä toiveesta saada tulevaisuudessa esimerkiksi oma näytelmäpiiri.

”Teatteria. Kesällä on paljon teatterimatkoja maaseudulle ja minulla on nytenkin neljä teatteriesitystä, mitä pitäisi käydä katsomassa tässä lähiaikoina.”

”Teatteri kiinnostaa ja liput on varattu oopperaan.”

”Teatteri olisi kiva, mutta on valtavat välimatkat ovat hankalat ja maskin pitäminen pitkään tekee olosta tukalan niin se hankaloittaa asioita. Nyt kun mahdollisuudet taas aukeavat niin teatteri ja konsertit houkuttavat. Heti en ryntää, että pääsee puhtailla papereilla.”

”Olisi helpompi sanoa mitä en käytä, teatterit, oopperat, museot näyttelyt tulee käytyä, olen kaikkiruokainen.”

”Teatteri on sellainen mistä pidämme.”

4.2.2 Kulttuuri sosiaalisuuden muotona

Vaikka kulttuuri nähtiin henkilökohtaisesti merkityksellisenä elämysten ja kokemusten tuottajana, siihen kytkettiin vahvasti myös sosiaalinen ulottuvuus. Tärkeäksi kulttuurin harrastamisen kautta saavutetuksi hyödyksi koettiin sosiaalisten kontaktien mahdollistuminen. Sosiaaliset kontaktit – useimmiten ystävät tai puoliso – osatekijänä kulttuuritapahtumiin osallistumiselle osoittautuivat tärkeiksi useimmille haastateltaville. Näyttää myös siltä, että sosiaalinen ulottuvuus on erittäin tärkeässä roolissa siinäkin, että kulttuuritapahtumiin ylipäätään osallistutaan. Toisaalta haastatteluista nousi esiin, että on olemassa sellainenkin joukko ikäihmisiä, jolla kulttuurin kuluttaminen ei kytkeydy sosiaaliseen kanssakäymiseen – jopa päinvastoin. Moni haastateltu koki kulttuurin elämyksellisen puolen avautuvan jopa voimakkaampana, kun se koetaan yksin.

”Ystävien kanssa yleensä. Harvoin lähtee yksinään.”

”On kiva mennä ystävän kanssa. Saman kaltaisten ystävien kanssa on helppo suunnitella ja mennä.”

”Yleensä parhaan kaverin kanssa.”

”Puolison kanssa.”

”Tyttäreni kanssa, hänkin pitää taidenäyttelyistä. Sekä naapurin rouvan kanssa käydään, jos tulee eteen sopiva tilaisuus.”

”Kyllä minä välillä lähdän yksinään. Museot ovat esimerkiksi sellaisia, että niihin voi mennä itsekseenkin. Minusta on ehkä parempikin mennä yksin niihin.”

”Enimmäkseen menen yksin.”

”Kaltaistani heavy useria on vaikeaa löytää jakamaan kokemuksia.”

”Olen hyvä menemään myös yksin, kiertelen kesällä ja menen spontaanisti, jos bongaan jonkun tapahtuman, kiva mennä kaverin kanssa tai ryhmässä, mutta yksin meneminen ei ole este.”

”Itsekseni käyn. Ainoastaan kummipojan kanssa teatterissa silloin kun tarjoan hänelle, mutta mä tykkään kokea ihan itse sen ilon.”

Myös laajempi sosiaalinen piiri koettiin kimmokkeena lähteä kulttuurin pariin. Ikäihmiset toivat haastatteluissa esiin tärkeänä sosiaalisuuden muotona esimerkiksi eläkeläisten ryhmämatkat. Niihin koettiin olevan helppo osallistua ja samalla päästä kokemaan kulttuuria suuremmalla porukalla ja matalammalla kynnyksellä. Ryhmäretkien nähtiin parantavan yhteisöllisyyttä ja tarjoavan mahdollisuuden tavata tuttuja järjestetyn toiminnan ohessa. Haastateltavat toivat esiin lisäksi sen, että ryhmissä ja eläkeläiskerhoissa tulee lähdettyä myös kauemmaksi, pääkaupunkiseudun ulkopuolelle, sellaisiin kohteisiin, joihin ei omatoimisesti tulisi missään tilanteessa lähdettyä. Myös sen, että tapahtuma on suunnattu nimenomaan ikäihmisille, koettiin olevan mukava lisä.

”Sitten kun palvelukeskuksen ryhmä alkaa taas toimimaan menemme teatterireissuille.”

”Kavereitten kanssa. Me käydään hirveästi retkillä ja teattereissa. Se kiinnostaa minua, kun on aikaa.”

”Nykyään käyn eläkeläisten matkoilla teattereissa.”

”Se oli ihanaa koska nuoret eivät ole täällä, nuoret ovat niin paljon eri mieltä kaikesta.”

4.2.3 Kulttuurin saavutettavuus ja osallistumisen esteet

Helsingin kulttuuritarjontaa pidettiin pääosin melko hyvin ikäihmisten tarpeita vastaavana: tarjonta koettiin riittäväksi ja välimatkat kohtuullisiksi. Moni haastateltava toi esiin, että eläkeläisalennukset tai ilmaistilaisuudet voisivat olla laajemmin käytössä kulttuuritapahtumissa, mikä mahdollistaisi osallistumisen entistä useammalle ja matalammalla kynnyksellä. Suurimpana esteenä kulttuuritapahtumiin osallistumiselle nousivatkin haastatteluissa taloudelliset tekijät – pienet tulot suhteessa Helsingin kulttuuritarjonnan korkeaan hintatasoon. Myös monien oheispalveluiden maksullisuus nähtiin ongelmakohtana: asiakaspalvelun saamiseksi on soitettava maksulliseen puhelinnumeroon, ja puhelun hinta voi nousta korkeaksi etenkin asian venyessä tai jonojen ollessa pitkiä.

”On epäkohta, että hyvin moneen paikkaan on maksullinen puhelinnumero. Yksi tiimiläinen tilasi lippuja, ja lyhyt puhelu oli yli kaksi euroa. Ja kun siellä usein joutuu pähkäilemään, että löytyykö paikkaa miltä riviltä.”

”Kustannukset ylipäättensä. Kyllä eläkeläinen joutuu miettimään mihin käyttää. Onneksi paljon on ilmaistapahtumia ja mitä nyt kulttuuriksi minä lasken, merkittävästi kirjat. Onneksi kirjastolaitos on toimiva ja ilmainen. Sen aktiivinen käyttäjä olen.”

Osallistumista rajoittavana tekijänä haastateltavat pitivät useita liikkumiseen liittyviä seikkoja. Pimeällä ja ilta-aikaan liikkuminen koettiin epämukavaksi ja turvattoman tuntuiseksi. Lähellä kotia ja toisaalta pääosin päiväsaikaan toteutettavat tapahtumat olivatkin sellaisia, jotka haastateltavat erityisesti kokivat itselleen luontevimmiksi ja helpoimmiksi tavoiksi osallistua kulttuuriin. Liikkumisen hankaluudet myös fyysisten syiden vuoksi tulivat haastatteluissa selvästi esiin. Esimerkiksi rollaattorin tai muiden liikkumista avustavien välineiden kanssa ei ole aina helppoa päästä sellaisiin tapahtumiin, joissa on ahtaat tilat, epämukavat kalusteet, paljon portaita tai puutteellisesti pysäköintimahdollisuuksia. Tässä suhteessa etukäteissuunnittelu ja kohteiden tunteminen ennestään nostettiin keskeiseksi asiaksi siinä, että tapahtumaan tulee lähdettyä. Esteettömyyden koettiin toteutuvan julkisissa tiloissa vain hyvin rajoitetusti.

”Täytyy tarkkaan tutustua etukäteen tiloihin. Yritän myös aina katsoa iltapäivänäytöksiä, jottei tarvitse pimeällä liikkua.”

”Jos jalat liikkuu huonosti, niin on moneen paikkaan vaikea mennä, jos rappusia on paljon. On välillä kyllä hankalaa.”

”Elokuviissa käynti on vaikeata matalien istuimien vuoksi, nivelrikkoisena niistä on vaikea päästä ylös. Yleisillä paikoilla kuten pysäkeillä, puistoissa, kulttuuritilaisuuksissa osa istuimista voisi olla korkeampia huonojalkaisia varten. Terveysasemilla se on jo huomioitu.”

Kulttuuripalveluiden tulisi olla yhdenvertaisesti kaikkien ulottuvilla, ja yksi keino saavutettavuuden parantamiseksi on digitaalisten palveluiden kehittäminen siten, että ne kiinnostaisivat myös iäkkäitä. Haastatteluista nousi kuitenkin esiin se, että ikäihmiset suhtautuvat digitaalisiin palveluihin suurella varauksella. Tämä näkyi myös siinä, etteivät he olleet halukkaita

keskustelemaan laajemmin digitaalisuudesta tai sen tuomista mahdollisuuksista. Monen kohdalla kyse oli siitäkin, ettei haluta tai osata hankkia ja hyödyntää tietokonetta tai älypuhelinta omassa arjessa. Lisäksi digitaalisiin palveluihin kytkeytyi huoli siitä, valtaavatko ne liikaa alaa fyysisiltä palveluilta.

Toinen syy, miksi digitaalisia kulttuuripalveluita ei koettu omaksi tavaksi osallistua, oli se, että moni haastateltava koki, etteivät digitaaliset tapahtumat tarjoa sitä, mitä he kulttuuritapahtumilta ennen kaikkea haluavat – yhteisöllisyyttä ja vuorovaikutusta. Kulttuuritapahtumat koetaan tärkeiksi yhteisöllisiksi tilaisuuksiksi, ja digitaalisia tapahtumia pidettiin enemmänkin verrannollisina television katsomiseen. Kulttuuritapahtumaan osallistumiseen liittyvä henkinen ja fyysinen valmistautuminen koettiin tärkeäksi – digitaalisesta tapahtumasta sellainen puuttuu kokonaan. Digitaalisiin tapahtumiin liitettiin myös saavutettavuusongelmia (esim. kuulemiseen ja näkemiseen liittyvät haasteet), jotka osaltaan estävät tapahtumasta nauttimisen. Toisaalta kuulemiseen liittyvät ongelmat tulivat laajasti esiin myös fyysisiin kulttuuritapahtumiin osallistumisessa.

”En sanottavasti osallistu. Kiinnostavia, mutta yhteisöllisyyden puutteen vuoksi en kauheasti. Haluan kokea esityksen yleisössä, niin en niinkään ole käyttänyt. Jotain konsertteja saatan pätkän seurata tai jotain kiinnostavaa taide-esitystä. Olisi luullut, että koronan aikana olisi jotenkin tehostunut tämä puoli, mutta ei todellakaan.”

”On kurjaa, että koko ajan puhutaan vain digitaalisuudesta. Kun on paljon ikäihmisiä, jotka haluaisivat kokea oikeaa, kunnollista, eikä mitään tällaista digitaalisuutta, minkä kautta kaikki nykyään menee.”

Haastateltavat olivat kuitenkin yleisesti tietoisia siitä, että digitaalisia palveluja on kulttuurin kentällä melko monipuolisesti tarjolla. Niihin osallistumatta jättämisen syyt liittyivätkin ennen kaikkea kielteiseen suhtautumiseen, digiosaamisen puutteeseen sekä yhteisöllisyyden ja vuorovaikutuksen kaipuuseen. Myös fyysiset rajoitteet nousivat esiin siinä suhteessa, että ruudun äärellä istuminen koettiin melko rasittavaksi. Haastatteluissa nousi esiin ikäihmisten kokemus siitä, ettei digiopetusta ole riittävästi, sitä on tarjolla vain maksullisena tai sen järjestelyissä on puutteita. Yleinen kokemus oli, ettei oppiminen ole enää niin helppoa kuin ennen ja että opetuksessa pitäisi lähteä aivan perusasioista.

”Joo niitähän nytkin tyrkytettiin, mutta kyllä mä sanon että kaikki on mennyt nyt vaan tohon digitaaliseen ja puhutaan vaan telkkarin kautta. Siinä ei ole kauheasti ajateltu ikäihmisiä.”

”Inhottaa koko digitaalisuus. Pitäisi saada kunnon opetusta ja omalla koneella.”

4.2.4 Kulttuuri hyvinvoinnin osatekijänä ja osallisuuden muotona

Haastatteluista nousi esiin ikäihmisten kokemus siitä, että kulttuurin harrastaminen ja tapahtumissa käyminen vaikuttavat henkiseen terveyteen positiivisesti. Kulttuurin koettiin tuovan sisältöä tavalliseen arkeen. Tärkeänä ulottuvuutena kulttuurin harrastamiselle olivat nimenomaan tapahtumissa käyminen ja sen tuoma osallisuuden kokemus. Ihmisten näkeminen, elävät kontaktit ja yhdessä kokeminen arvioitiin mieltä piristäväksi, mukavaksi ja helpoksi tavaksi päästä socialisoitumaan.

”On kivaa, kun on koko ajan menoa ja kaikkea tekemistä.”

”Kulttuuri tuo iloista mieltä ja vähän erilaisuutta.”

”Onhan se vaihtelua, ettei ole aina sitä samaa siivoamista.”

”Pääsee irtautumaan arjesta. Kun menee jonnekin niin siinä on valmistautumista niin ulkoisesti kuin sisäisesti.”

Haastattelut toivat esiin paitsi henkisen virkistymisen ja irrottautumisen arjesta myös kulttuurin harrastamisen fyysiset vaikutukset. Tapahtumiin osallistuminen pakottaa lähtemään pois kotoa, jolloin ei tule jäätyä kotiin makaamaan ja tulee kuljettua omilla jaloillaan. Lisäksi mahdollisuus nähdä ja kohdata muita ihmisiä ehkäisee syrjäytymistä. Myös liikuntapalvelut ja niiden merkitys niin henkiselle kuin fyysiselle hyvinvoinnille yhdistettiin yleisesti samaan kokonaisuuteen kulttuuripalveluiden kanssa. Haastatteluista huokuivat kiitollisuus ja arvostus omaa kotikaupunkia ja sen tuottamia kulttuuriharrastamisen mahdollisuuksia kohtaan.

”Se on ihan oleellinen osa ihmisen hyvinvointia. Fyysinen, se että lähtee liikkeelle jonnekin eikä jää mökkiin, mutta ennen kaikkea se henkinen, virkistyminen ja samaistuminen ja kokeminen.”

”Pisteet Helsingin Sanomien perjantailehden Nyt-liitteelle, siellä on aina koko viikko, mutta toki jos ei lehteä tule ei se auta.”

”En voi sanoa, että olisi mitään erikoista, kulttuuri koskee kaiken ikäisiä ihmisiä ja palveluja on hyvin, Helsinki on etuoikeutetussa asemassa, kun meillä on hyvin toimiva liikenne.”

”Olen äärimmäisen kiitollinen Helsingille, minusta tämä on loistava kaupunki, olen pieneltä paikkakunnalta kotoisin ja täällä kaikki toimii.”

”Eläkkeen saajien kautta järjestetään kaikkea, ja se on itsestä kiinni ja asenteesta.”

Se, mikä ikäihmisten hyvinvointia oli eniten verottanut haastatteluiden tekemisen aikoihin, oli koronapandemia ja sen aiheuttamat rajoitukset harrastamiselle ja ihmisten pariin menemiselle. Jaksaminen oli hyvin monella ollut eristäytymisen vuoksi koetuksella. Tämä kytkeytyi monella nimenomaan kokemukseen siitä, ettei ole enää osallinen toivomallansa tavalla. Lisäksi poikkeusoloihin oli monen haastateltavan kohdalla liittynyt turvattomuuden tunnetta sekä haastetta arvioida sitä, milloin tapahtumien pariin voi turvallisesti jälleen hakeutua. Toisaalta joukosta erottui selvästi myös se ryhmä, joka oli pyrkinyt jatkamaan elämäänsä normaalisti siltä osin kuin se rajoitusten vallitessa oli ollut mahdollista.

”Taidetta tarvitaan, toivotaan että korona väistyisi, että päästään täysillä menemään.”

”Osallisuus on tärkeää.”

”Pandemian takia nyt on vaikea käydä missään.”

”Olen huomannut, että olen rohkeimmasta päästä, en pelkää. Kyllä uskallan kuluttaa kulttuuria nyt pandemiankin aikana.”

”En ole käynyt pandemia-aikana missään muualla kuin yhdellä kesäretkellä. Onhan tässä ollut kaikenlaisia juttuja, mutta ne ovat kaikki peruttu.”

”Spontaani osallisuus on ollut minun alaani. Keskustassa esimerkiksi erilaista kulttuuritarjontaa runsaasti. Meno ja tutustuminen on kuin yksi tyhjä aukko minussa olisi täytetty. Nyt korona on vienyt kaiken spontaanin menon!!!”

4.2.5 Mitä helsinkiläiset ikäihmiset toivovat?

Haastattelussa ja kyselylomakkeessa kysyttiin myös toiveita Helsingin kulttuuri- ja vapaa-ajan tarjonnan parantamiseksi. Esiin nousivat toiveet monipuolisista liikuntamahdollisuuksista ja edullisemmista tapahtumista, joihin osallistumisen ikäihmisenkin taloudellinen tilanne antaa myöten. Moni toivoi laajempia eläkeläisalennoksia ja ilmaistapahtumia. Tapahtumatyypeistä toivottiin yleisimmin esimerkiksi tansseja, ryhmäliikuntaa, luonto- ja muita retkiä ja ulkoilua, kirkkomusiikki- ja lauluhetkiä sekä paremmin saavutettavissa olevia ulkoliikuntalaitteita. Yleinen toive ja mielipide oli, että suurempi osa näistä tapahtumista saisi olla tarjolla päiväsaikaan. Helsinkiläisiä ikäihmisiä tuntuu melko laajasti yhdistävän kokemus siitä, että illalla liikkuminen ei tunnu turvalliselta eikä omaan päivärutmiin sopivalta.

Haastateltujen ikäihmisten yleinen mielipide ja toive oli, ettei kohti digitaalisuutta mentäisi niin lujaa vauhtia ja että tapahtumia järjestettäisiin entiseen malliin fyysisesti. Haastatteluissa nousi melko vahvana esiin huoli siitä, että palveluiden digitalisoituminen sysää osan iäkkäistä kulttuuri- ja vapaa-ajan tapahtumien ulkopuolelle, mikä on omiaan lisäämään yksinäisyyden ja syrjäytymisen kokemuksia. Konkreettisenä toiveena esitettiin matalan kynnyksen tuki ja opetus digitaalisten välineiden käyttöön. Lisäksi ikäihmisten puheissa korostui oma saamattomuus – ei niinkään se, etteikö toiveiden mukaisia tapahtumia ja aktiviteetteja olisi tarjolla jokaiselle.

”Inhottaa koko digitaalisuus. Pitäisi saada kunnon opetusta ja omalla koneella. Livetilanne on mukavampi.”

”Toiveeni ovat kaikki toteutettavissa. Itsestä vain riippuu miten paljon teen ja osallistun.”

”Kävimme alle 70-vuotiaina teatterissa, konserteissa ja oopperassa ym. joten kaikki hyvät on jo nähty. Nykyteatteri ja taide on politisoitunut ei siis kiinnosta enää.”

4.3 Yhteenvetoa

Haastattelututkimuksen kohderyhmänä olivat helsinkiläiset kotona ja palvelukeskuksessa asuvat ikäihmiset. Haastatteluiden tavoitteena oli saada tietoa siitä, missä määrin ja minkä tyyppisissä kulttuuritapahtumissa ikääntyneet käyvät, minkä he kokevat kulttuurin harrastamisessa merkitykselliseksi ja minkälaisia esteitä tai rajoitteita he mahdollisesti kokevat osallistumiselle olevan. Lisäksi haastatteluiden avulla pyrittiin paikantamaan ikäihmisten toiveita ja tarpeita.

Haastatteluaineistosta piirtyi selvänä esiin etenkin kiinnostus ja innostus teatteria, konsertteja, elokuvia ja museota kohtaan. Kulttuurin nähtiin kuuluvan kiinteänä osana elämään arjen piristäjänä ja elämysten tuottajana. Kulttuurin yksi keskeinen ulottuvuus onkin tutkimusten mukaan itseisarvoinen, eli kulttuurilla on arvo ja merkitys sinänsä. Se antaa ihmiselle nautintoja ja elämyksiä, tyydyttää inhimillisiä tarpeita, virkistää aisteja ja rikastuttaa elämismailmaa. (Liikanen 2003, 115; von Branderburg 2008, 16.) Osalla oli ollut jo työikäisenä niin

sanottu kulttuuriorientoitunut elämäntapa, osalla kulttuuriharrastus taas oli tullut osaksi elämää eläkkeelle jäämisen myötä. Haastateltavia yhdistivät vilpitön kiinnostus kulttuuria ja ilmiötä kohtaan sekä kiitollisuus siitä, että voi mennä ja pääsee liikkumaan. Ikä koettiin harvoin esteeksi menemiselle. Toisaalta aineistosta piirtyi esiin myös koronapandemian varjo: milloin uskaltaa taas elää ja mennä normaalisti? Ikäihmisillä oli haastatteluita tehtäessä takanaan noin puolentoista vuoden poikkeuksellinen ajanjakso, jolloin he olivat joutuneet pysyttelemään kotona tai palvelutalossa tiiviisti pitkiä aikoja ja kulttuuri- ja vapaa-ajan harrastukset olivat olleet monin paikoin tauolla. Tämä oli aiheuttanut passivoitumista ja saamattomuutta sekä yksinäisyyden tunnetta.

Kulttuuriin kietoutuikin haastatteluaineiston valossa vahvasti sosiaalinen ulottuvuus. Ystävien tapaaminen ja toisaalta ystävien aloite tapahtumaan lähtemiselle olivat tekijöitä, jotka saivat haastatellut lähtemään kotoa ja osallistumaan tapahtumiin. Myös erilaiset ryhmämatkat olivat ikäihmisille selvästi osallistumiskynnystä madaltava tekijä. Kulttuurin sosiaalinen ulottuvuus on todettu jo aikaisemmissakin tutkimuksissa. Esimerkiksi ystävän kutsu on kulttuuria melko vähän harrastaville, ns. ei-kävijöille, tärkein syy ja kimmoke lähteä tapahtumaan. Ystävän kutsu on paljon tärkeämpi kuin esimerkiksi kulttuuritapahtuman sisältö. (Lindholm 2015.) Kulttuuri on itsessään elämys, mutta se voi tarjota myös keinon sosiaaliseen kanssakäymiseen (Pusa 2012, 44). Kulttuuriharrastukset myös synnyttävät yhteisöllisyyttä ja verkostoja, jotka auttavat hallitsemaan elämää paremmin (Liikanen 2003). Toisaalta tämän tutkimuksen valossa myös itsenäisyys ja kulttuurin kokeminen nimenomaan yksin on joillekin – etenkin aktiivisemmille – kulttuurin harrastajille keskeinen ulottuvuus. Heidän kohdallaan korostui usein kulttuurin harrastaminen itseisarvona ja elämysten tuottajana.

Ikäihmisten haastatteluissa korostui vahvasti myös kokemus kulttuurin merkityksestä hyvinvoinnin kannalta: harrastamisen koettiin edistävän niin mielen virkeyttä kuin myös fyysistä toimintakykyä. Kulttuuritapahtumiin osallistumisen nähtiin tuovan sisältöä ja kaivattua struktuuria elämään. Myös tapahtumiin valmistautuminen koettiin tärkeänä osana kulttuurin harrastamista. Tämä olikin yksi keskeinen syy ja selitys sille, miksi haastatellut eivät kokeneet digitaalisia kulttuuri- ja vapaa-ajan palveluita itselleen luonteviksi osallistumisen tavoiksi. Niistä koettiin puuttuvan kaksi keskeistä elementtiä: sosiaalisuuden ja yhteisöllisyyden kokemus sekä ilo siitä, että pääsee valmistautumaan ja tulee lähdettyä liikkeelle. Digitaalisuuteen kytkeytyy monella negatiivinen asenne, mikä myös avoimesti tunnustettiin ja myönnettiin. Lisäksi ruudun äärellä istuminen koettiin fyysisesti kuormittavaksi, eli edes saavutettavuuden ei nähty olevan parempi kuin fyysisissä tapahtumissa. Kulttuurin harrastamiseen kytkeytyykin tutkimusten valossa vahvasti kokemus osallisuudesta. Kulttuurialalla osallisuus määritellään sen perusteella, kenelle kulttuuritarjonta suunnataan, ketä tuetaan, kenet otetaan mukaan ja kenet suljetaan pois (Lindholm 2015). Kulttuuritoimintaan osallistuminen lisää onnellisuuden kokemuksia ja elämän mielekkyyttä, vaikuttaa positiivisesti terveyteen ja pidentää elinikää (Nummelin 2011).

Ikääntyneiden kulttuuriolosuhteiden edistäminen kytkeytyy merkittävin osin fyysisen esteettömyyden kysymyksiin. Iän myötä osallistuminen ja osallisuus vaikeutuvat erilaisten ikääntymisen tuomien rajoitteiden lisääntyessä (Aholainen 2019). Ikääntyneiden kohdalla fyysisen esteiden poistaminen, mahdollisuus tutustua tiloihin etukäteen, liikkumisen helppous ja ikäihmisille sopivat tapahtuma-ajankohdat nousivat tämän haastattelututkimuksen valossa osallistumista edistäviksi tekijöiksi. Osallistumisen keskeisimmiksi esteiksi tai rajoitteiksi puolestaan paikantuivat tämän haastattelututkimuksen valossa taloudelliset tekijät.

Ikäihmisten puheissa korostui kokemus siitä, että kulttuuritapahtumien liput ovat liian kalliita eikä eläkeläisille myönnetä tarpeeksi alennuksia. Keskeisenä toiveena haastatellut esittivätkin sen, että Helsingissä olisi enemmän tarjolla ilmaisia kulttuuri- ja vapaa-ajan tapahtumia sekä laajemmin eläkeläislippuja. Tätä kautta on mahdollista osaltaan lisätä ikäihmisten kulttuuripalveluihin osallistumista ja samalla heidän toimintakykyään, hyvinvointiaan ja elämänlaatuaan. Tarve kulttuurin kokemiselle ei katoa iän myötä. Tässäkin haastattelututkimuksessa korostui ikäihmisten kokemus siitä, että kulttuurin harrastaminen on yksi hyvinvoinnin kulmakivistä.

5 Johtopäätöksiä

– kulttuuri osana ikäihmisten arjen elämyksiä ja hyvinvointia

Kristina Tilev

Heidi Odell

Puhe kulttuurin taloudellisista ja hyvinvointivaikutuksista on voimistunut kulttuuripolitiikassa. Kulttuuriin osallistumisen näkökulmasta tämä tarkoittaa, että taiteesta elävöityminen ja innoittuminen muodostuvat osaksi osallistumisen kautta syntyvää hyvinvointia (Pirnes & Tiihonen 2010). Väestön ikääntyessä vanhenemiseen ja toimintakyvyn ylläpitämiseen liittyvät kysymykset muuttuvat yhä keskeisemmiksi niin yhteiskunnallisessa kuin yksilöllisessäkin mielessä. Yhä useammalla ikääntyneellä on hyvä terveys ja toimintakyky, joiden ansiosta aktiivinen harrastaminen ja osallistuminen esimerkiksi kulttuuriin on mahdollista. Eläkkeelle siirryttäessä useille avautuu mahdollisuuksia lisätä esimerkiksi harrastus-, vapaaehtois- tai muuta kansalaistoimintaa. Aikaisempaa paremmin koulutetut eläkeikäiset käyttävät osan lisääntyneestä vapaa-ajastaan myös asuinpaikkakuntansa ja koko yhteiskunnan asioiden seuraamiseen ja kehitykseen vaikuttamiseen. Tutkimusten mukaan näyttäisi siltä, että tämän päivän ikääntyneiden polven elämässä tärkeitä asioita ovat kodin ja läheisten lisäksi oma hyvinvointi, sosiaaliset suhteet ja elämä kodin ulkopuolella. (Pynnönen 2011, 10–11; Terveyskylä 2019.)

Tämän tutkimuksen lähtökohtana olikin ikääntyneiden näkemysten, kokemusten, tarpeiden ja toiveiden esiin tuominen. Näkökulma on tärkeä, koska ikääntyneet muodostavat Helsingissä kulttuurin harrastajina laajenevan kuluttajakunnan. Tämä heijastuu myös kulttuuri- ja vapaa-ajan palveluiden ja tuotteiden sekä erilaisten harrastusten kysyntään. Tutkimuksessa lähdettiin hakemaan vastauksia seuraaviin kysymyksiin: Millä tavoin ikääntyneet helsinkiläiset osallistuvat kulttuuriin ja taiteeseen? Minkälaista tarjontaa ja minkälaisia kulttuuri- ja vapaa-ajan palveluita – niin alueellisesti kuin digitaalisesti – he toivovat? Millä tavoin he olisivat kiinnostuneita osallistumaan kulttuurin ja taiteen tekemiseen, esimerkiksi vapaaehtoistyön kautta? Millaisia esteitä ja rajoitteita ikäihmiset kokevat kulttuuriin osallistumisessa olevan? Tavoitteena oli siis paikantaa ikääntyneiden kulttuuriin osallistumisen tottumuksia, kokemuksia, esteitä ja toiveita. Tutkimuksen tuottamat tulokset antavat näkökulmia ja eväitä kehittää Helsingin kulttuuri- ja vapaa-ajan tarjontaa kasvavan ikäihmisten joukon toiveita ja tarpeita entistä paremmin vastaavaksi ja sitä kautta heidän hyvinvointiaan ja toimintakykyään mahdollisimman hyvin tukevaksi.

Aineisto kerättiin vuoden 2021 syksyllä, jolloin koko maailman pysäyttäneitä koronapandemiaa oli kestänyt noin puolentoista vuoden ajan. Tämä asetti tutkimukselle haastavat lähtökohdat. Onkin aiheellista olettaa, että osa postikyselyn vastaajakadosta johtuu korona-ajasta. Osa kyselyn saaneista ja siihen vastanneista raportoi hankaluudesta vastata kysymyksiin, koska he eivät olleet niin pitkään aikaan päässeet osallistumaan mihinkään harrastuksiin eivätkä tapahtumiin. Niin haastatteluissa kuin kyselylomakkeen vastauksissakin korona nousi esiin yhtenä kulttuuri- ja vapaa-ajan tottumuksiin merkittävästi vaikuttaneena seikkana. Vastauksissa todettiin koronan tuomien rajoitusten johtaneen tietynlaiseen turvattomuuden ja yksinäisyyden kokemukseen sekä passivoitumiseen, jonka pelättiin herkästi ”jäävän päälle” korona-ajan jälkeenkin.

Poikkeusoloilla on ollut tutkimusten (Ahosola, Tuominen, Tiainen, Jylhä & Jolanki 2021) mukaan vaihtelevia vaikutuksia ikäihmisten arkeen. Osalla arki on muuttunut pandemian myötä suhteellisen vähän, kenties jo ennestään huonontuneen toimintakyvyn ja vähäisten sosiaalisten kontaktien vuoksi. Osa taas on kokenut hyvinvointinsa heikentyneen merkittävästi. Ympäristön, kuten ulkoilun ja luonnosta nauttimisen, merkitys hyvinvoinnin ylläpitäjänä on pandemia-aikana korostunut muiden harrastusmahdollisuuksien jäätyä pois. Ikääntyneiden korona-arjessa selviytymisen strategioina ovat olleet sopeutuminen, joustavuus ja elämänkokemuksen pohjalta syntyneet valmiudet haastavan ajanjakson kohtaamiseen.

5.1 Mitä kulttuurin harrastaminen merkitsee iäkkäille?

Tämän tutkimuksen tulosten valossa näyttää siltä, että helsinkiläiset ikäihmiset pitävät kulttuuritarjonnan saralla pitkälti siitä, mistä suomalaiset yleensäkin tutkimusten mukaan (esim. Suomen Kulttuurirahasto 2013). Suosiossa ovat niin korkea- kuin populaarikulttuurikin: teatteri, elokuvat, museot, konsertit ja taidenäyttelyt. Aktiiviset harrastajat eli useamman kerran vuodessa jossakin kulttuuritapahtumassa käyvien joukko on valikoitunutta samaan tapaan kuin lukuisissa aiemmissakin tutkimuksissa on todettu. Aktiivisia kävijöitä on ikäihmistenkin joukossa enemmän naisten, korkeakoulututkinnon suorittaneiden ja kaupungin keskustan liepeillä asuvien keskuudessa. Keskeiseksi kulttuurin ulottuvuudeksi ja funktioksi nousi tässäkin tutkimuksessa elämysten, nautintojen ja merkityksellisten kokemusten tuottaminen. Tutkimusten mukaan kulttuurin harrastaminen tyydyttääkin inhimillisiä tarpeita, virkistää aisteja ja rikastuttaa elämismailmaa. Kyselyissä suomalaiset ovat taustaan katsomatta antaneet kulttuurille ja taiteelle monenlaisia merkityksiä: viihdytyksen ja lohdun tuominen arkeen, esteettisten kokemusten tuottaminen sekä yhteiskunnallisten epäkohtien esiin tuominen (Liikanen 2003, 115; Suomen Kulttuurirahasto 2013).

Kulttuurilla ja taiteella on myös vaikutuksia sosiaaliseen hyvinvointiin, mikä tuli esiin tässäkin tutkimuksessa haastateltujen ikäihmisten puheessa. Kulttuurin harrastamiseen kytkettiin vahvasti yhteisöllinen merkitys – se, että ystävien tai puolison kanssa tulee lähdettyä ihmisten ilmoille. Moni koki, että ystävien tai ryhmän aloite on jopa ratkaiseva tekijä sille, että tapahtumiin tulee lähdettyä. Sen lisäksi, että kulttuuri on itsessään elämys, se myös tarjoaa keinoon sosiaaliseen kanssakäymiseen. Lisäksi kulttuuriharrastukset synnyttävät yhteisöllisyyttä ja verkostoja. Nämä puolestaan auttavat hallitsemaan elämää paremmin sekä vähentämään yksinäisyyttä, sosiaalista eristyneisyyttä ja syrjäytymistä. (Liikanen 2003; Pusa 2012, 44.)

Pirnes ja Tiihonen (2010, 206–209) toteavat, että kulttuurin kokeminen voi olla kolmenlaista: Kulttuurin ja taiteen tuottama mielihyvä voi kytkeytyä yksilöllisiin kokemuksiin. Yhteisöllinen kulttuurin kokeminen taas tuottaa kokemuksia osallisuudesta, joka voidaan ymmärtää laajassa mielessä yhteisöllisyytenä, kuulumisena, sosiaalisina suhteina sekä osallistumisena yhteisön tai yhteiskunnan toimintaan. Kolmas tapa kokea kulttuuria on aktiivinen toimijuus – esimerkiksi osallistuminen kulttuuritoimintojen kehittämistä koskevaan keskusteluun tai päätöksentekoon. Sitä kautta kokemuksissa tapahtuu muutoksia passiivisesta elämyskulutuksesta kohti aktiivista yhteiskunnallista toimijuutta.

Tämän tutkimuksen valossa helsinkiläiset ikäihmiset osallistuvat kulttuuriin ennen kaikkea sen yksilöllisiä elämyksiä ja mielihyvän kokemuksia synnyttävän ulottuvuuden sekä toisaalta yhteisöllisyyden kokemuksia tuovien merkitysten vuoksi. Sosiaalinen osallistuminen harrastus- ja vapaa-ajan toimintaan linkittyy Hyypän (2002) mukaan sosiaaliseen pääomaan, joka ilmenee me-henkenä, luottamuksena, vastavuoroisena ja yhteiskunnallisena kansalaisosallistumisena sekä kulttuuriharrastuksina. Peruskulttuuri ja normit tuottavat me-henkeä, luottamusta ja vastavuoroisuutta, jotka lisäävät kansalaisosallistumista. Kansalaisosallistuminen puolestaan lisää kulttuuriaktiiviteetteihin osallistumista ja harrastamista (mt.).

Kulttuurin harrastaminen luonteeltaan sosiaalisena toimintana luo hyvinvointia ja pidentää elinikää. Tutkimusten mukaan yhdessä tekeminen vaikuttaa terveyteen yksin tekemistä myönteisemmin. Esimerkiksi aktiivinen kuorotoiminta vaikuttaa terveyteen elokuvissa käyntiä enemmän (Nummelin 2011). Järvelän ym. (2007) mukaan ikääntyneet kokevat sekä yksilöllisiä että yhteisöllisiä vaikutuksia osallistuessaan kulttuuritoimintaan. He kokivat mielialansa ja terveytensä kohentuneen ja kertoivat löytäneensä uusia ystäviä. Tässä tutkimuksessa tuli ilmi myös, että tietylle joukolle kulttuurin harrastajia on tärkeää ja jopa mieluisampaa osallistua kulttuuri- ja vapaa-ajan tapahtumiin yksin. Erityisesti miehillä kuitenkin korostui puolison rooli: se, että vaimo lähtee seuraksi, suunnittelee, mihin tapahtumaan lähdetään, ja hankkii liput, vaikuttaisi olevan keskeinen kimmoke kulttuurin harrastamiselle.

Osallisuus voidaankin ymmärtää laajassa mielessä yhteisöllisyytenä, kuulumisena, sosiaalisina suhteina sekä osallistumisena yhteisön tai yhteiskunnan toimintaan. Toisaalta osallisuus voidaan ymmärtää myös rajatummin osallistumiseksi aktiivisena kansalaisena, esimerkiksi vaikuttamiseksi ja osallistumiseksi asioiden kehittämistä koskevaan päätöksentekoon (Viro-lainen 2015). Tämän tutkimuksen valossa kulttuurin harrastaminen merkitsee helsinkiläisille ikäihmisille etenkin elämyksiä, viihdytystä ja arjen piristystä. Se tuottaa esteettisiä kokemuksia ja edistää kanssakäymistä muiden ihmisten kanssa. Ikääntyneet antoivat huomattavan vähän painoarvoa kulttuuriin osallistumiselle aktiivisena toimintana tapahtumien suunnittelun, kehittämisen ja tuottamisen parissa. Tutkimukset (Hohenthal-Antin 2008) osoittavat esimerkiksi, että aktiivinen, uuden luomiseen pyrkivä ”kulttuurivaikuttaminen”, kuten vaikka taiteen tekijänä toimiminen, voi olla tärkeä itseilmaisun ja osallisuuden muoto ikäihmisille itselleen. Lisäksi toiminta voi viestiä niin sosiaali- ja terveystalouden kuin kulttuurin ja taiteen ammattilaisille, että ikäihmisille ei kaikissa tapauksissa riitä vain vastaanottajan rooli ja ettei vajaakuntoisuus estä taiteellisesti kunnianhimoista toimintaa.

Tutkimukseen osallistuneet ikääntyneet kokivat kulttuurin harrastamisen virkistävän mieltä ja edistävän sekä psyykkistä että fyysistä toimintakykyä ehkäisemällä passivoitumista ja antamalla syyn lähteä liikkeelle ihmisten ja tapahtumien pariin. Monet muut ikääntyneiden parissa tehdyt tutkimukset osoittavat esimerkiksi, että aktiivisesti kulttuuria harrastavat ovat

terveempiä, käyvät harvemmin lääkärissä ja käyttävät vähemmän lääkkeitä, ovat psyykkisesti vireämpiä ja osallistuvat kaiken kaikkiaan aktiivisemmin sosiaaliseen elämään. Ikääntyneet mainitsivat oman elämänsä hallitsemisen ja voimaantumisen lisääntyneen harrastamisen myötä (Cohen 2006). Lisäksi erilaisia ikäihmisille suunnattuja taide- ja virikepiirejä on käytetty onnistuneesti psykososiaalisen kuntoutumisen välineenä ja yksinäisyyden torjumisessa (Pitkälä, Routsalo & Blomqvist 2004).

Tässä tutkimuksessa paikantui lukuisia sekä kulttuurin harrastamista edistäviä että osallistumista estäviä tai rajoittavia tekijöitä. Kuten edellä on todettu, ikäihmiset kokivat kaikenlaisen harrastamisen edistävän toimintakykyä mutta näkivät samalla, että hyvä toimintakyky on edellytys sille, että kulttuuri- ja vapaa-ajan toimintaan ja tapahtumiin on mahdollista osallistua. Oma aktiivinen toimijuus, itsenäisyys ja riippumattomuus näyttävät olevan tekijöitä, jotka madaltavat kaikista keskeisimmin kynnystä lähteä harrastusten ja tapahtumien pariin. Lisäksi hyvät resurssit – ennen kaikkea sosiaalisessa mielessä – sekä kulttuurin sisällöllinen kiinnostavuus innostavat osallistumaan aktiivisesti kulttuuri- ja vapaa-ajan toimintaan. Ystävän, puolison tai ryhmän kanssa osallistuminen antaa kulttuurielämyksen lisäksi yhteenkuuluvuuden tunteen.

Aikaisemman tutkimustiedon valossa ikääntyneiden kulttuuriosallistumiseen vaikuttavia tekijöitä ovat tarjolla olevan seuran lisäksi tyypillisesti resurssit, kuten eläke ja ansiot, koettu terveys ja liikuntakyky sekä välimatkat (Pynnönen & Mitchell 2012, 44; Lindholm 2015). Kulttuuriin osallistumattomuus kytkeytyy useisiin eri syihin. Mikäli osallistumattomuus johtuu potentiaalisen osallistujan kokemista esteistä ja rajoitteista, viitataan taiteen ja kulttuurin saavutettavuuteen. Saavutettava kulttuuritapahtuma on sellainen, johon on mahdollista osallistua yksilöllisistä ominaisuuksista riippumatta. Saavutettavassa kohteessa kaikilla on yhtäläinen mahdollisuus osallistua ja saada elämyksiä ja sen kautta myös olla osallisena kulttuurista (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2014, 17).

Tässä tutkimuksessa keskeisimmät ikäihmisten osallistumista estävät tai rajoittavat tekijät olivat toimintakykyyn liittyviä. Oma terveydentila – tai suhteellisen usein myös puolison terveydentila ja siitä mahdollisesti johtuva omaishoitajuus – muodostaa monille rajoitteen tai esteen. Lisäksi esteeksi muodostui liikkuminen monestakin syystä. Ikäihmisillä fyysiset rajoitteet aiheuttavat tyypillisesti usein haasteita saavutettavuudelle. Rakennetun ympäristön esteet ja erilaiset aisteihin liittyvät rajoitteet aiheuttavat sen, etteivät esteettömyys ja kohteen saavutettavuus toteudu (mt.). Tässä tutkimuksessa nämä tekijät nousivat niin ikään keskeisinä esiin. Lisäksi keskeiseksi osallistumista rajoittavaksi tekijäksi helsinkiläiset ikäihmiset nostivat illalla julkisilla paikoilla liikkumiseen kytkeytyvän turvallisuuden tunteen. Välimatkoja ja kulkuyhteyksiä ei puolestaan koettu ongelmaksi vaan jopa päinvastoin: Helsingin monipuolista alueellista tarjontaa kiiteltiin ja arvostettiin.

Toisena osallistumista estävänä tai rajoittavana osa-alueena aineistoista paikantuivat resursseihin liittyvät tekijät, kuten taloudellinen tilanne ja sopivan seuralaisen puuttuminen. Näiden ohella myös oma passiivisuus ja saamattomuus – usein resurssitekijöistä johtuen – nousivat esiin tyypillisinä syinä osallistumattomuudelle. Taide- ja kulttuuripalvelujen saavutettavuuden keskeisiä osa-alueita ovat edellä mainitun rakennetun ympäristön ja eri aistien avulla rakennettavan saavutettavuuden ohella taloudellinen ja sosiaalinen saavutettavuus sekä viestinnän saavutettavuus (mt., 17). Moni ikäihminen on pienituloisen, mikä herkästi muodostaa esteen kulttuuri- ja vapaa-ajan tapahtumiin osallistumiselle. Todennäköisesti taloudelliset syyt ovat

todellisuudessa vieläkin keskeisempiä osallistumattomuudelle kuin mitä tämän tutkimuksen valossa näyttää. Kyselyyn vastaamatta jättäneet olivat nimittäin vastanneita vähemmän koulutettuja ja sitä kautta sosioekonomisesti heikommassa asemassa.

Taloudelliseen saavutettavuuteen liittyy lisäksi alueellinen saavutettavuus muun muassa kuljetuspalveluista aiheutuvien kustannusten kautta. Alueellista saavutettavuutta on myös se, kuinka taide- ja kulttuuripalvelut ovat saavutettavissa eri asuinalueilla ja millaiset mahdollisuudet ikäihmisillä on harrastaa omaehtoista taide- tai kulttuuritoimintaa eri alueilla (mt., 49). Vaikka kulttuuri- ja vapaa-ajanpalveluiden alueellinen saavutettavuus näyttää ikäihmisten näkökulmasta olevan Helsingissä monessa suhteessa hyvällä tasolla, tuli tässä tutkimuksessa ilmi myös se, kulttuuri- ja vapaa-ajan tapahtumaan kytketty kuljetus madaltaa osallistumiskynnystä selvästi. Esimerkiksi tämän tutkimuksen yhteistyökumppani Armas-festivaali on panostanut tapahtumiensa järjestämisessä muun muassa erilaisiin yhteiskuljetuksiin tapahtumapaikalle ja niistä takaisin. Ottaen huomioon helsinkiläisten ikäihmisten tässä tutkimuksessa esiin tuoman huolen ilta-aikaan liikkumisesta yhteiskuljetukset ovat erittäin tervetullut kulttuuri- ja vapaa-ajan palveluiden saavutettavuutta parantava seikka.

Saavutettavuuden esteet voivat olla myös sosiaalisia. Tällöin sosiaaliset syyt vähentävät kulttuurin kuluttamista joidenkin kohdalla, vaikka halua osallistumiseen kenties olisi. Sosiaalisessa saavutettavuudessa otetaan huomioon esimerkiksi se, onko taide- ja kulttuuripalveluihin mahdollista osallistua yhdessä ystäväpiiriin tai oman viiteryhmän kanssa. Moni tähän tutkimukseen osallistunut koki sopivan seuran puuttumisen estävän tapahtumiin lähtemisen, vaikka samalla vastanneista erottui selvästi sekin joukko, joka harrasti kulttuuria mielellään – tai jopa mieluiten – yksin. Monissa kaupungeissa sosiaalista saavutettavuutta onkin pyritty parantamaan kulttuuriluotsauksella. Kulttuuriluotsauksella on mahdollista alentaa kulttuuriin osallistumisen kynnystä niiden kohdalla, jotka eivät voi saada esimerkiksi omaa ystävää mukaan (mt., 49). Helsingissä ikääntynyt voi tilata kulttuurikaverin, jos kulttuuritapahtumaan lähteminen on vaikeaa yksin esimerkiksi seuran puuttumisen vuoksi.

Yksi keino edistää kulttuurin saavutettavuutta on erilaisten digitaalisten alustojen, palveluiden ja tapahtumien kehittäminen. Opetus- ja kulttuuriministeriön kulttuuripolitiikan strategia vuodeksi 2025 esittää keskeisinä digitalisaatioon liittyvinä muutoksina kulttuurisisältöjen ja palvelujen saatavuuden parantumisen, digitaaliset jakelualustat sekä kulttuuriperinnön karttumisen uusilla tavoilla. Kulttuuria, taidetta ja kulttuuriperintöä koskevassa viime vuosien lainsäädännössä ja ohjelmatyössä digitaalisuutta tarkastellaan yleensä palveluiden ja sisältöjen saavutettavuuden, kansalaisten osallistumismahdollisuuksien, digitaalisten ja fyysisten tilojen sekä taiteilijoiden ja ammattilaisten työskentelyn näkökulmista. Digitalisaatiokehityksessä kulttuuriala toimii innovatiivisena suunnannäyttäjänä ja avartaa tilaa uusille liiketoiminnan mahdollisuuksille. Digitaaliset palvelut ovat alalle merkittävä keino, kun pyritään edistämään ihmisten osallistumista ja osallisuutta sekä alueellisia kulttuuri- ja taidepalveluja (Sainio, Ängeslevä & Harju 2019, 10).

Helsingin kaupungin kulttuurin ja vapaa-ajan palveluiden digitalisaatio-ohjelma tavoittelee Helsinkiä, joka on muuttuva, toimiva ja omaperäinen kontrastien kaupunki, jossa asukkaat ja kävijät sekä yritykset, järjestöt ja yhteisöt voivat toteuttaa itseään merkityksellisesti osana kaupunkiyhteisöä. Toimialan digitalisaatio-ohjelma lähtee siitä, että digitalisaatio on tämän ajan tehokkain väline reilumman, kukoistavamman ja helpomman Helsingin rakentamiseen (Helsingin kaupunki 2018, 6). Digitaalisten palveluiden on ajateltu palvelevan erityisesti

sellaisia asiakkaita, jotka muuten ovat estyneet käyttämään palveluita ja osallistumaan tapahtumiin. Ongelmana on kuitenkin ollut, että läheskään kaikki ikääntyneet eivät ole kokeneet digitaalisia palveluita miellyttäväksi – on jopa puhuttu ikääntyneiden teknofobiasta. Uusien teknisten hienouksien käyttöönotto vaatiikin paljon opastusta, ja monien ikääntyneiden on vaikea päästä irti teknofobiasta (Nyqvist 2018).

Myös tämän tutkimuksen valossa ikäihmiset kokevat digitalisoitumisen uhkana, mikä näkyy erityisesti negatiivisena asennoitumisena erilaisia digitaalisia palveluita ja mahdollisuuksia kohtaan. Tutkimukseen osallistuneilla oli sinänsä varsin hyvät valmiudet hyödyntää digitaalisuutta arjessaan – ja niin he myös raportoivat säännöllisesti tekevänsä. Digitaaliset toteutukset eivät korvaa elävää kanssakäymistä, minkä vuoksi on edelleen tärkeää kehittää luovien alojen palveluja niin, että ne ovat saavutettavia myös erityis- ja vähemmistöryhmille (Sainio ym. 2019, 12). Ikäihmiset toivat esiin yhtenä kulttuurin harrastamisen keskeisenä syynä sen, että niiden myötä tulee lähdettyä kotoa ja tavattua ihmisiä. Digitaalisiin toteutuksiin koettiin myös liittyvän osittain samoja, usein näkemiseen ja kuulemiseen liittyviä, saavutettavuusongelmia kuin fyysisissäkin tapahtumissa.

Kaiken kaikkiaan helsinkiläisten ikäihmisten kulttuuri- ja vapaa-ajan palveluiden käyttäminen ja tapahtumiin osallistuminen näyttäisi kietoutuvan pitkälti osallisuuteen, jolla kuvataan usein yhteisöllisyyttä, kuulumista sekä osallistumista yhteisön tai yhteiskunnan toimintaan. Osallistumiseen verrattuna osallisuuden kokemus on jotakin syvempää, ja siihen liittyy myös oman toimijuuden kokemus (Virolainen 2015, 28). Tämä näkyi vahvasti myös tässä tutkimuksessa, sillä ne, jotka harrastivat kulttuuria, osallistuivat siihen monissa eri muodoissa, niin fyysisesti kuin digitaalisesti. Osallisuus näkyi myös asenteiden tasolla, sillä aktiivisesti kulttuuriin osallistuvat suhtautuivat myönteisemmin niin digitaalisuuden tuomiin mahdollisuuksiin kuin myös ajatukseen osallistua kulttuuri- ja vapaa-ajan palveluiden tuottamiseen, taiteen tekemiseen tai vapaaehtoisena kulttuurikaverina toimimiseen. Iäkkäiden osallisuuden kokemisessa korostuvat aktiivinen, itsenäinen ja sosiaalinen elämä sekä kiitollisuus ja arvostus omaa elinympäristöä ja sen suomaa harrastamisen mahdollisuuksia kohtaan.

5.2 Miten edistää helsinkiläisten ikäihmisten kulttuuriin osallistumista?

Taiteen ja kulttuurin kokemisella tiedetään olevan ikäihmisen terveyteen ja hyvinvointiin positiivinen vaikutus. Herättämällä muistoja kulttuurielämykset voivat vahvistaa osallisuuden ja yhteenkuuluvuuden kokemuksia, jotka saattavat muuten jäädä vähäisiksi terveyden heikessä ja tuen tarpeen lisääntyessä. Saavutettavilla kulttuuripalveluilla ikäihmisten hyvinvoinnin tarpeisiin voidaan vastata myös silloin, kun liikkuminen elämysten pariin on jo vaikeutunut. Ikäihmisten näkökulmien tarkasteleminen ja hyödyntäminen palveluiden kehittämisessä on tärkeää, sillä ikääntyneiden määrä lisääntyy koko ajan ja tämän joukon pitäminen mahdollisimman virkeänä ja aktiivisena hyödyttää paitsi heitä itseään myös koko yhteiskuntaa. Kun esteettömyyteen, saavutettavuuteen ja ikäihmisille sopivaan sisältöön panostetaan, pidetään huolta heidän osallisuudestaan, sosiaalisista kontakteistaan, toimintakyvystään ja hyvinvoinnistaan.

Helsingin kaupunki edistää osaltaan ikääntyneiden kulttuurioikeuksia luomalla yhdessä kaupungin asukkaiden kanssa edellytyksiä kokemusrikkaalle ja hauskalle elämälle. Osa Helsingin kulttuuri- ja vapaa-ajan palveluista on kohdennettu erityisesti ikääntyneille ottamalla huomioon heidän erityistarpeensa. Tämän tutkimuksen valossa ikäihmiset kokevat palveluiden digitalisoitumisen negatiiviseksi asiaksi. Vaikka kyselytutkimuksen valossa helsinkiläisten ikäihmisten tietokoneen ja internetin käyttötaidot ovat melko hyvällä tasolla, osa ”digivastuksesta” voi kummuta nimenomaan siitä, ettei laitteita osata käyttää. Ikäihmiset saattavat usein kokea, että tarjolla oleva opetus on kallista tai sen toteutus puutteellista, että edetään liian nopeasti tai että esimerkiksi muistivaikeuksia ei ole huomioitu opetuksessa. Helsingin kaupunki tarjoaa matalan kynnyksen digitukea muun muassa kirjastoissa ja asukastaloissa, mutta korona-aikaan moni näistä palveluista on painottunut verkkoon. Se on voinut osaltaan heijastua myös tämän tutkimuksen vastauksiin. Voi myös olla, että moni ikäihminen, joka ei pääse kätevästi esimerkiksi kirjastoon, voisi hyötyä mahdollisuudesta digitukeen muiden palveluiden, kuten vaikkapa kotihoidon, yhteydessä.

Tutkimukseen osallistuneet kokivat Helsingin kulttuuritarjonnan määrällisesti riittäväksi ja alueellisesti hyvin kohdennetuksi. Kulttuuri- ja vapaa-ajan tapahtumien painottamista enemmän päiväsaikaan toivottiin kuitenkin yleisesti, sillä pääkaupungissa liikkumista ilta-aikaan ei koettu ikäihmisten näkökulmasta turvalliseksi. Digitaaliset vaihtoehdot osallistua kulttuuri- ja vapaa-ajan tapahtumiin fyysisten tapahtumien ohella eivät näyttäisi edistävän ikäihmisten osallistumista. Lisäksi negatiivisesti digitaalisiin palveluihin suhtautuvat kokivat muita useammin osallistumisen esteeksi sen, etteivät he tiedä, mitä tapahtumia on tarjolla, tai etteivät he löydä tarvitsemaansa tietoa. Myös avoimissa vastauksissa tuli esiin ikäihmisten toive kulttuuri- ja vapaa-ajan palveluiden ”tapahtumakalenterista” painetussa muodossa. Kulttuuri- ja vapaa-ajan palveluista ja ajankohtaisista tapahtumista tiedottavaa painettua materiaalia toivoi moni. Se parantaisi ikäihmisten näkökulmasta tuntuvasti kulttuuri- ja vapaa-ajan palveluiden saavutettavuutta.

Yksi kulttuurin saavutettavuuden keskeinen osa-alue on viestinnän saavutettavuus eli se kokonaisuus, jolla taide- tai kulttuuripalvelu viestii ulospäin toiminnastaan. Esimerkiksi eri kanavien käyttö viestinnässä, viestinnän monipuolinen kohdentaminen, tiedotteiden ja esitteiden visuaalinen ja kielellinen selkeys sekä internetsivujen esteettömyys parantavat viestinnän saavutettavuutta. (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2014, 50.) Viestinnän saavutettavuuteen kytkeytyy myös kohteen, kuten tapahtumapaikan, saavutettavuudesta ja esteettömyydestä kertominen osana viestintää. Myös tästä tarpeesta raportoi moni tähän tutkimukseen osallistunut ikäihminen. Yhtenä tapahtumiin lähtemistä edistävänä tekijänä nähtiin mahdollisuus valmistautua tilaisuuteen etukäteen muun muassa perehtymällä ennalta kohteen esteettömyyteen. Lisäksi moni koki, että Helsingissä on edelleen paljon tapahtumapaikkoja, joiden esteettömyys ei toteudu riittävällä tavalla.

Keskeiseksi kulttuuriin osallistumisen esteeksi nousivat tässä tutkimuksessa kulttuurin taloudelliset kustannukset. Varakkaammat eläkeläiset ilmaisivat maksavansa mielellään kulttuurista, erityisesti siksi, että kulttuuriala saa tukea ja pysyy toiminnassa. Kuitenkin suhteellisen moni vastaaja koki kulttuuritapahtumat liian kalliiksi ja toivoi eläkeläisille suunnattuja alennuksia sekä erilaisia ilmaistapahtumia laajamittaisemmin tarjolle. Taide ja kulttuuri voivat Laeksen ja Rautiaisen (2018) mukaan tarjota mielekkäitä ja monipuolisia keinoja esimerkiksi ikääntymisen mukanaan tuomiin haasteisiin. Kulttuuripalveluiden painottuessa yksityisten toimijoiden tuottamiin tapahtumiin taiteen ja kulttuurin tarjoaminen yhdenvertaisesti

kaikille ei toteudu. Tämä puolestaan voi edistää pienituloisimpien eläkeläisten jäämistä kokonaan kulttuuripalveluiden ulkopuolelle (mt.).

Helsingin kaupungilla on runsaasti ja monipuolisesti ikäihmisille suunnattua toimintaa kulttuurin ja vapaa-ajan toimialalla. Moni tutkimukseen osallistunut tunnisti tämän ja kiitti siitä. Iäkkäiden yksinäisyyden kokemusten, syrjäytymisen ja korona-ajan passivoitumisen kierteen katkaiseminen sekä aktiivisuuden ja toimintakyvyn edistäminen kaikin keinoin on tärkeää jo pelkästään siksi, että pääkaupungissamme asuu jatkuvasti enemmän iäkkäitä – ja varsin moni heistä yksin. Kaikenlaisen kulttuurisen toiminnan organisoiminen niin keskustassa kuin matalan kynnyksen lähipalveluna esimerkiksi kirjastoissa, kahviloissa, ostoskeskuksissa ja palvelutaloissa on ensiarvoisen tärkeää ja arvokasta. Palvelujen monialainen suunnitteleminen ja yhdistäminen voisi kenties tarjota pääkaupunkimme haavoittuvassa asemassa oleville ikääntyneille asukkaille mukavia lisämahdollisuuksia kulttuurielämyksiin ja tuottaa sitä kautta kokemusta osallisuudesta, joka luo pohjaa hyvinvoinnille ja toimintakyvylle.

Lähteet

Aholainen, Mari 2019. Mitä ikääntyneiden kulttuuripalveluilla tarkoitetaan? Käsitteiden analyysiä. *Gerontologia* 33(4), 2019, 171-189.

Ahosola, Päivi & Tuominen, Katariina & Tiainen, Kristina & Jylhä, Marja & Jolanki, Outi 2021. Mikä muuttui vai muuttuiko mikään? Yli 65-vuotiaiden arki korona-aikana. *Gerontologia* 35 (4).

Alasutari, Pertti 2009. Snobismista kaikkiruokaisuuteen: musiikkimaku ja koulutustaso. Teoksessa Liikkanen, Mira (toim.) *Suomalainen vapaa-aika. Arjen ilot ja valinnat (81–100)*. Helsinki: Gaudeamus.

Brandy, Sari & Holmi, Markku & Kuikka, Anu 2013. Avain osallisuuteen: menetelmiä ikääntyneiden ryhmätoimintoihin. Kehittyvät vanhuspalvelut julkaisuja 1/2013. Helsinki: Vanhus- ja lähimmäispalvelunliitto Valli ry.

Cohen, Gene D. 2006. Research on Creativity and Aging: The Positive Impact of the Arts on Health and Illness. *Generations* 30 (1), 7-15

Heikkilä, Riie 2015. Suomalainen maku ja kulttuurin kuluttamisen valikoituneisuus. Teoksessa Lindholm, Arto (toim.) *Ei-kävijästä osalliseksi - osallistuminen, osallistaminen ja osallisuus kulttuurialalla*. Helsinki: Humanistinen ammattikorkeakoulu, 33-53.

Helsingin kaupunki 2017. Tänäpä kotona – läkkäiden lähikulttuuripalveluiden sekä digitaalisen kulttuurisen vanhustyön kehittämishanke (2018–2019). Viitattu 1.3.2022. <https://dev.hel.fi/paatokset/media/att/6e/6ea13c8a027c1c4eebd54822109b9d5f841d1b98.pdf>.

Helsingin kaupunki 2018. Kulttuurin ja vapaa-ajan digitalisaatio-ohjelma 2019-2022. Viitattu 15.2.2022. <https://dev.hel.fi/paatokset/media/att/a9/a9b4d7b826f1c7c6dbaa49af96b23132a591f4ac.pdf>

Helsingin kaupunki 2020. Helsinki alueittain 2019. Viitattu 20.2.2022. https://www.hel.fi/hel2/tietokeskus/julkaisut/pdf/20_06_10_Hki_Aluettain_2019_Tikkanen.pdf.

Helsingin kaupunki 2021. Ikääntyneet Helsingissä. Viitattu 1.2.2022. https://ikaantyneethelsingissa.fi/vaesto_rakenne.

Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena 2008. Tutkimushaastattelu: Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press.

Hohenthal-Antin, Leonie 2008. Kutkuttavaa taidetta. Taidetoiminta seniori- ja vanhustyössä. Jyväskylä: PS-kustannus

Houni, Pia & Turpeinen, Risto & Vuolasto, Johanna 2020. Taidetta! Kulttuurihyvinvoinnin käsi-kirja. Helsinki: Taike.

Hyypä, Markku T. 2002. Elinvoimaa yhteisöstä. Sosiaalinen pääoma ja terveys. Jyväskylä: PS-kustannus.

Hyypä, Markku T. & Mäki, Juhani & Alanen, Erkki & Impivaara, Olli & Aromaa, Arpo 2008. Long-term stability of social participation. Social Indicators Research: An International and Interdisciplinary Journal for Quality-of-Life Measurement, 88(2), 389-396.

Järvelä, Pirkko & Rosenqvist, Olli 2007. Ikääntyvien kulttuuritoiminta maaseutukuntien voimavarana. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, Kokkolan yliopistokeskus Chydenius.

Kulttuuria kaikille 2022. Saavutettavuus. Viitattu 1.2.2022. <https://www.kulttuuriakaikille.fi/saavutettavuus>.

Laes, Tuulikki & Rautiainen, Pauli 2018. Osallistuminen taiteeseen ja kulttuuriin. Elinikäinen oikeus vai velvollisuus. Aikuiskasvatus 38(2), 130–139.

Laitinen, Liisa 2017. Näkökulmia taiteen ja kulttuurin terveysvaikutuksista. Viitattu 1.3.2022. <https://www.sitra.fi/artikkelit/nakokulmia-taiteen-ja-kulttuurin-terveysvaikutuksiin/>

Lehikoinen, Kai & Vanhanen Elise, 2017. Taide ja hyvinvointi. Katsauksia kansainväliseen tutkimukseen. Taideyliopisto, Kokos-julkaisusarja 1/2017. Viitattu 4.4. 2022. https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/227963/Kokos_1_2017.pdf?sequence=4&isAllowed=y.

Liikanen, Hanna-Liisa 2003. Taide kohtaa elämän. Arts in Hospital –hanke ja kulttuuritoiminta itäsuomalaisten hoitoyksiköiden arjessa ja juhlassa. Helsinki: Helsingin yliopisto.

Liikanen, Hanna-Liisa 2011. Ikääntyminen ja kulttuuri. Kohti seniorikulttuuria. Ikäinstituutti 1/2011. Viitattu 14.2.2022. <https://docplayer.fi/16127864-Ikaantyminen-ja-kulttuuri-kohti-seniorikulttuuria.html>.

Lindholm, Arto 2015. Johdanto. Teoksessa Ei-kävijästä osalliseksi - osallistuminen, osallistaminen ja osallisuus kulttuurialalla. Helsinki: Humanistinen ammattikorkeakoulu, 14-30.

Nummelin, Sanna 2011. Kulttuurin hyvinvointivaikutukset: onnea, elämyksiä, terveyttä. Turun kaupunki Kaupunkitutkimus- ja tietoyksikkö. Tutkimuskatsauksia 1/2011. Viitattu 20.3.2022. https://kalenteri.turku.fi/sites/default/files/atoms/files/tutkimuskatsauksia_2011-1.pdf.

Nyqvist, Antti 2018. Ikääntyneet ja teknofobia. Turun ammattikorkeakoulun tradenomin opinnäytetyö. Viitattu 14.2. 2022. <https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/159778/NyqvistAlkaantyneetjateknofobia.pdf?sequence=1>

Opetus- ja kulttuuriministeriö 2014. Taiteen ja kulttuurin saavutettavuus. Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2014:15. Viitattu 15.2.2022. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/75254/tr15.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.

Pirnes, Esa & Tiihonen, Arto 2010. Hyvinvointia liikunnasta ja kulttuurista. Käsitteiden, kokemusten ja vastuiden uusia tulkintoja. Kasvatus & Aika 4(2).

Pitkälä, Kaisu & Routasalo, Pirkko & Blomqvist, Lisbeth (toim.) 2004. Taide ja virikeryhmät psykososiaalisena kuntoutuksena. Tutkimusraportti 5. Vanhustyön keskusliitto.

Purhonen, Semi & Gronow, Jukka & Heikkilä, Riie & Kahma, Nina & Rahkonen, Keijo. & Toikka, Arho. 2014. Suomalainen maku. Helsinki: Gaudeamus.

Pusa, Tiina 2012. Harmaa taide. Taiteen ja vanhuuden merkityssuhteita. Helsinki: Unigrafia.
Pynnönen, Katja 2011. Aktiivinen ikääntyminen. Mitä suomalaiset tutkimukset ovat siitä saaneet. Viitattu 2.3.2022. <https://www.cupore.fi/images/tiedostot/2011/aktiivinenikaantyminen4.pdf>.

Pynnönen, Katja & Mitchell, Ritva 2012. Ikääntyvät ja ikääntyneet taiteen ja kulttuurin kentillä. 50+ kulttuuribarometrin tuloksia. Helsinki: Cupore.

Sainio, Tapani & Ängeslevä, Viivi & Harju, Emma 2019. Kulttuurilaitosten digitaalinen yleisösuhte. Kooste selvityshankkeen tuloksista. Viitattu 30.3.2022. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161674/OKM_2019_25_Kulttuurilaitosten_digitaalinen_yleisosuhte.pdf

Suomen Kulttuurirahasto 2013. Suomalaisten näkemykset kulttuurista 2013. Viitattu 15.2.2022. <https://skr.fi/serve/suomalaisten-nakemykset-kulttuurista-tsn-gallup-2013>.

Terveyskylä 2019. Väestön ikääntyminen Suomessa. Viitattu 11.2.2022. <https://www.terveyskyla.fi/ikatalo/ik%C3%A4%C3%A4ntyneelle/ik%C3%A4-ja-arki/v%C3%A4est%C3%B6n-ik%C3%A4%C3%A4ntyminen-suomessa>.

Tilastokeskus 2022. Väestöennuste. Viitattu 11.2.2022. <https://www.stat.fi/til/vaenn/index.html>.

Virolainen, Jutta 2015. Kulttuuriosallistumisen muuttuvat merkitykset. Katsaus taiteeseen ja kulttuuriin osallistumiseen, osallisuuteen ja osallistumattomuuteen. Viitattu 2.3.2022. https://www.cupore.fi/images/tiedostot/kulttuuriosallistumisenmuuttuvatmerkitykset_000.pdf.

Von Branderburg, Cecilia 2008. Kulttuurin ja hyvinvoinnin välisistä yhteyksistä. Näköaloja taiteen soveltavaan käyttöön. Opetusministeriön julkaisuja 2008:12. Viitattu 13.3.2022. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/79051/opm12.pdf?sequence=1>.

